

# Prevladavanje rodni stereotipa u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju

---

Mrđa, Branislava

Master's thesis / Diplomski rad

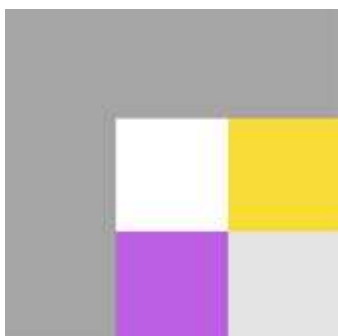
2023

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:646315>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2025-04-02**



*Repository / Repozitorij:*

[FOOZOS Repository - Repository of the Faculty of Education](#)



SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU  
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Branislava Mrđa

PREVLADAVANJE RODNIH STEREOTIPA U RANOM I  
PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU

DIPLOMSKI RAD

U Osijeku, rujan, 2023.



SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Izvanredni sveučilišni diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

PREVLADAVANJE RODNIH STEREOTIPA U RANOM I

PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Interkulturalni odgoj u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju

Mentorica: Zvezdana Penava Brekalo, dr. sc.; docentica

Student: Branislava Mrđa

Matični broj: 1301/7

Modul: Ekologija i nacionalna baština

U Osijeku, rujan, 2023.

## SAŽETAK

Rodni stereotipi predstavljaju brojne karakteristike i vjerovanja koja se vežu za određeni spol, a široko su rasprostranjena i općeprihvaćena u današnjem društvu. Djeca se od najranije dobi susreću s rodnim stereotipima, počevši od brojnih slikovnica, igračaka, medija pa sve do različitog tretiranja djece kako u obitelji, tako i u odgojno - obrazovnim ustanovama. Postoje biološki utjecaji koji utječu na usvajanje rodnih stereotipa i konformiranje s rodnim ulogama. Vrlo je važno naglasiti kako uz biološke utjecaje postoji i niz okolinskih utjecaja. Roditelji vrlo često od samog rođenja djeteta stvaraju različitu okolinu za dječake i djevojčice te vrlo često i svojim ponašanjem i stavovima potiču usvajanje rodnih stereotipa. Odgojitelji imaju vrlo snažan utjecaj na oblikovanje stavova kod djece, zbog čega je važno osvijestiti vlastito ponašanje i stav te poticati rodnu jednakost među djecom. U ovom radu su prikazana teorijska polazišta o utjecaju biologije i okoline za stvaranje i raširenost rodnih stereotipa. Isto tako, naglasak je na ulozi roditelja i odgojitelja u osvještavanju i sprječavanju rodnih stereotipa kako bi se putem odgoja i obrazovanja, koliko je to moguće, postigla rodna jednakost društva. Formirane su različite udruge koje djeluju na području Republike Hrvatske, a čiji je cilj osvijestiti društvo o prisutnosti rodnih stereotipa te o važnosti postizanja rodne ravnopravnosti. U svrhu postizanja rodne ravnopravnosti udruge organiziraju različite aktivnosti i projekte.

Ključne riječi: biološki utjecaji, okolinski utjecaji, rodna jednakost, rodni stereotipi, udruge

## **SUMMARY**

Gender stereotypes represent numerous characteristics and beliefs associated with a certain gender, and are widespread and generally accepted in today's society. From a very early age, children encounter gender stereotypes, starting from numerous picture books, toys, media and ending with different treatment of children both in the family and in educational institutions. There are biological influences that influence the adoption of gender stereotypes and conforming to gender roles. It is very important to emphasize that in addition to biological influences, there are also a number of environmental influences. Parents very often create a different environment for boys and girls from the moment a child is born, and very often encourage the adoption of gender stereotypes with their behavior and attitudes. Educators have a very strong influence on shaping children's attitudes, which is why it is important to be aware of one's own behavior and attitude and to encourage gender equality among children. This paper presents theoretical starting points on the influence of biology and the environment for the creation and spread of gender stereotypes. There is also an emphasis on the role of parents and educators in raising awareness and preventing gender stereotypes in order to achieve gender equality in society as much as possible through upbringing and education. Different associations have been formed, which operate in the territory of the Republic of Croatia, and whose goal is to make society aware of the presence of gender stereotypes and the importance of achieving gender equality. In order to achieve gender equality, associations organize various activities and projects.

Key words: biological influences, environmental influences, gender equality, gender stereotypes, associations

## SADRŽAJ

1. UVOD .....	1
2. RODNI STEREOTIPI .....	2
2.1 Utjecaj biologije .....	3
2.2 Utjecaj okoline .....	4
2.2.1 Prikaz žena i muškaraca u medijima .....	5
2.2.2 Utjecaj roditelja .....	8
2.2.3 Utjecaj odgojitelja .....	9
2.3 Vrste rodni stereotipa .....	10
2.3.1 Rodni stereotipi u igri .....	10
2.3.2 Rodni stereotipi u igračkama .....	12
2.3.3 Rodni stereotipi u slikovnicama .....	13
3. LEGISLATIVNI OKVIR RODNE RAVNOPRAVNOSTI .....	16
3.1 Zakoni koji sadrže promicanje rodne ravnopravnosti .....	16
3.2 Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine .....	17
3.3 Zakon o ravnopravnosti spolova .....	20
3.4 Europska povelja o ravnopravnosti žena i muškaraca .....	20
3.5 Odbor za ravnopravnost spolova .....	21
3.6 Ured za ravnopravnost spolova .....	21
3.7 Nacionalna politika za ravnopravnost spolova .....	22
3.8 Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova .....	23

4.	PROJEKT „UVOĐENJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U LOKALNE ZAJEDNICE“ .....	24
5.	MREŽA SOCIJALNE PODRŠKE RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI .....	26
	5.1 Udruga MODE 1 .....	26
	5.2 Udruga Status M .....	27
	5.3 Udruga Studio B .....	27
	5.4 Udruga CESI.....	28
	5.5 Udruga B.a.B.e. (Budi aktivna. Budi emancipiran.) .....	29
	5.6 Udruga Pariter.....	29
6.	RASPRAVA.....	30
7.	ZAKLJUČAK.....	41
8.	POPIS LITERATURE .....	43



## 1. UVOD

Rodni stereotipi su sveprisutni u današnjem društvu. Još od davnina postoje mišljenja kako su muškarci ti koji bi trebali biti „glava kuće“, dok su žene tu da rađaju djecu. Postoji čitav niz osobina koje se, često, isključivo vežu za jedan spol te se zanemaruje činjenica da je svaka osoba individua za sebe. Iako je došlo do velikih promjena u društvu te su se žene izborile za mnoga prava, još se uvijek često možemo susresti s brojnim predrasudama i rodnim stereotipima. Djeca se od najranije dobi susreću s raznim podjelama koje naglašavaju kako postoje „muški“ i „ženski“ poslovi. Počevši od slikovnica u kojima se vrlo često susrećemo s tipičnim rodnim ulogama i stereotipima, poput one da princeza, odnosno djevojka, čeka princa na bijelom konju koji će je spasiti od svih nevolja te će tek tada živjeti sretno do kraja života. Rodni stereotipi su prisutni i u proizvodnji brojnih igračka koje se svakodnevno plasiraju na tržište gdje se, primjerice, sve češće možemo susresti s plavim igračkama za dječake, a ružičastim za djevojčice, što djeci prenosi potpuno pogrešnu poruku i uvelike ih ograničava. Nerijetko djetetova okolina utječe na širenje rodnih stereotipa. Obitelj je djetetova prva zajednica u kojoj se socijalizira zbog čega je od velike važnosti stvoriti okolinu u kojoj dječaci i djevojčice imaju jednake mogućnosti i u kojoj su dječaci i djevojčice ravnopravni, što u budućnosti može biti vrlo pozitivan poticaj za djecu pri čemu će oni i sami primjenjivati načelo ravnopravnosti. U svakodnevnoj komunikaciji s djecom, najčešće nesvjesno, okolina prenosi rodne stereotipe dijeleći djecu na dječake i djevojčice tijekom svakodnevnih aktivnosti, pri čemu ih se nerijetko usmjerava na određene aktivnosti koje se smatraju „rodno“ prikladnima. Odgojitelji imaju vrlo snažan utjecaj i važnu ulogu u svakodnevnom odgoju i odrastanju svakog djeteta koje pohađa odgojno–obrazovnu ustanovu. Refleksija, odnosno promišljanje o vlastitom radu i ophođenju prema djeci, je dio svakodnevnog rada svakog odgojitelja što je vrlo važno u borbi protiv rodnih stereotipa, jer je upravo osvještavanjem vlastitih postupaka i stavova, koji su katkad u skladu s rodnim stereotipima, moguće dobiti bolji uvid u vlastitu praksu i mijenjati je. Rodni stereotipi predstavljaju društveni problem zbog čega u svrhu postizanja rodne ravnopravnosti postoji legislativni okvir kojim se nastoje iskorijeniti rodni stereotipi. Svaki pojedinac može na svoj način doprinijeti stvaranju ravnopravnog društva u kojem nema mjesta za diskriminaciju.

## 2. RODNI STEREOTIPI

„Rodni stereotipi su vjerovanja o tipičnim psihološkim karakteristikama i ponašanjima žena i muškaraca. Ne radi se dakle, samo o etiketiranju/kategoriziranju muško-žensko, nego o pretpostavkama o osobinama i ponašanjima pripadnika pojedinog spola (Penezić i Šunjić, 2013).“ S obzirom na rodne stereotipe muškarcima se često pripisuju instrumentalne osobine poput kontrole i asertivnosti, dok se žene vežu za ekspresivne osobine koje su povezane s dobrobiti drugih. „Kao odrasle osobe nismo više svjesni da ova "svakodnevna teorija dvospolnosti" (Brück, 1997, str.89) predstavlja društvenu konvenciju koja se morala usvojiti: proces usvajanja je izgubljen iz vida. Rodni stereotipi time postaju prividno "prirodne" karakteristike, koje naizgled već oduvijek postoje, podrazumijevaju se i kao slijed toga ne mogu se više preispitivati (prema Paseka, 2004)“. Rodni stereotipi su povezani i s rodnim ulogama, zbog čega su muškarci najčešće predstavljani kao vođe i financijski skrbnici, dok se žene predstavljaju kao podređeni spol čija je uloga skrbiti se o djeci, ići u kupovinu, održavati dom i sl. (Penezić i Šunjić, 2013). „U kros-kulturalnom istraživanju koje su proveli Williams i Best (1990, prema Best, 2003.) na ispitanicima iz 32 zemlje, muškarcima su najčešće pripisivane sljedeće karakteristike: nezavisni, dominantni, neemocionalni, maskulini, pustolovni, agresivni, hrabri, poduzetni, moćni, nepristojni, ozbiljni i mudri. Žene su u većini zemalja okarakterizirane kao: submisivne, praznovjerne, sentimentalne, feminine, sanjalačke, nježne, osjetljive, slabe, mekog srca, emocionalne, plašljive, zavisne i atraktivne. Iako stereotipi nisu nužno potpuno netočni i neki njihovi elementi obično odgovaraju istini, ovakvim pojednostavljenim svrstavanjem u kategorije potpuno se zanemaruju individualne razlike muškaraca i žena (Penezić i Šunjić, 2013).“ Tri faktora utječu na to hoće li se rodni stereotipi pojaviti ili ne, a odnose se na količinu informacija koju posjedujemo o nekome, salijentnosti rodne pripadnosti te omjeru moći koji se nalazi u odnosu između dvije osobe. Ukoliko imamo manje informacija o nekoj osobi, tada postoji veća mogućnost da ćemo tu osobu procijeniti na osnovu stereotipa. Salijentnost rodne pripadnosti podrazumijeva mjeru u kojoj je rod neke osobe istaknut zbog čega ćemo, primjerice, ženi koja ima tipičan stereotipan izgled pripisati tradicionalnu žensku ulogu ili neke stereotipne osobine. Što se tiče omjera moći u odnosu između dvije osobe, tu je često moćnija osoba sklona stereotipiziranju druge osobe (Taylor, Peplau i Sears, 2006; prema Penezić i Šunjić, 2013). Jedna od najvećih posljedica rodnih stereotipa može biti diskriminacija. Rodni stereotipi mogu dovesti i do tzv. kognitivnih grešaka koje se odnose na preuveličavanje razlika između muškaraca i žena, iako muškarci i žene imaju više sličnosti nego različitosti, zatim mišljenje da je muška rodna uloga normativna te selektivno pamćenje informacija koje su usklađene s postojećim stereotipima koje imamo prema određenom spolu (Matlin, 2008; prema

Penezić i Šunjić, 2013). Samoispunjujuće proročanstvo je jedna od mogućih posljedica stereotipa, pri čemu naša očekivanja od određene osobe mogu potaknuti osobu da se ona počne ponašati u skladu s našim očekivanjima (Penezić i Šunjić, 2013).

## 2.1 Utjecaj biologije

Evolucijski gledano, život muških predaka bio je vrlo usmjeren na osvajanje žena, dok su žene bile usmjerene k odgoju djece. Kod čak 97% vrsta sisavaca vidljive su razlike u ponašanju ovisno o spolu, pri čemu su muškarci prirodno dominantni, a žene osjetljive. S obzirom na to da su utvrđene sličnosti u razvoju rodni stereotipa i rodni uloga u različitim kulturama, može se zaključiti kako postoji utjecaj hormona na različita ponašanja koja se vežu uz određene rodne uloge. Rodni stereotipi koji su široko rasprostranjeni pojavljuju se u brojnim zemljama i među brojnim narodima i kulturama (de Waal, 1993, 2001; prema Berk, 2015). Berk (2015) navodi kako postoje dvije skupine rezultata koje podržavaju ulogu biologije, a to su međukulturalne sličnosti, što se tiče usvajanja rodni uloga i rodni stereotipa te utjecaj koji imaju hormoni na ponašanja koja su povezana uz određene rodne uloge. Postoji međukulturalna sličnost u rodnom tipiziranju, pri čemu brojni međukulturalni nalazi svjedoče o tome kako se kod muškaraca najčešće potiču instrumentalne osobine, dok se kod žena više potiču ekspresivne osobine, no postoje i varijacije u razlici tih osobina. (Munroe i Romney, 2006; Whiting i Edwards, 1988; prema Berk, 2015). Dobar primjer za to je malo agrikulturno naselje Nyansogou u Keniji gdje majke, odnosno žene, rade pet sati na dan u vrtovima, starija se djeca brinu o mlađima, te obavljaju kućanske poslove. Dakle, djeca oba spola obavljaju različite poslove, pri čemu djevojčice ne obavljaju isključivo „ženske“ poslove zbog čega imaju više vremena za socijalizaciju s vršnjacima te pokazuju veće rezultate što se tiče asertivnosti i dominantnosti u odnosu na djevojčice iz drugih plemena. Isto tako, zbog podijeljene odgovornosti dječaci vrlo često pomažu i pružaju emocionalnu podršku ( Whiting i Edwards, 1988; prema Berk, 2015). Švedska je prepoznata kao jedinstvena država u svijetu koja pridaje veliku važnost poticanju rodne jednakosti, naglašavajući kako bi muškarac i žena trebali imati jednake uloge i odgovornost u odgoju djece te obavljanju kućanskih poslova, zbog čega u Švedskoj postoje brojne pogodnosti, kako za majke tako i za očeve. Iskustvo može imati vrlo snažan utjecaj na razvoj rodni stereotipa, no s obzirom na to da međukulturalni nalazi ne daju jedinstveni zaključak, znanstvenici su se orijentali na istraživanje utjecaja spolni hormona na rodno tipiziranje. S obzirom na velik

broj istraživanja koja su provedena sa životinjama, smatra se da androgeni potiču agresivnost i tipično muško seksualno ponašanje te potiskuju brižnost, pri čemu takvi hormonski utjecaji djelomično postoje i kod ljudi (Maccoby, 1998; prema Berk, 2015). Djeca predškolske dobi se vrlo često u igri priklanjaju djeci istog spola (Beatty, 1992; Munroe i Romney, 2006; prema Berk, 2015). Već u ranoj dobi upravo su hormoni ti koji utječu na stil igre, od grube igre dječaka, do mirnije i tiše igre kod djevojčica (Maccoby, 1998; prema Berk, 2015). Kongenitalna adrenalna hiperplazija (CAH) je vrsta poremećaja uslijed kojeg genetski defekt uzrokuje abnormalno lučenje hormona androgena od prenatalnog razdoblja pa nadalje, pri čemu su brojna istraživanja pokazala kako izloženost prenatalnim androgenima uvelike uzrokuje pojavu određenih ponašanja koja se vežu za „mušku“ rodnu ulogu pa su tako djevojčice s ovim poremećajem više usmjerene na „muške igračke“ češće biraju kamione i aute nego lutke i češće se igraju s dječacima (Cohen-Bendahan, van de Beek i Berenbaum, 2005; Hines, 2004; Meyer – Bahlburg i sur., 2004; prema Berk, 2015). „Sažeto, istraživanja pokazuju da spolni hormoni utječu na rodno tipiziranje, s tim da najdosljedniji nalazi uključuju razinu aktivnosti i povezane preferencije za „rodno prikladne“ igre, igračke i karijere. No moramo biti oprezni da ne minimaliziramo ulogu iskustva...okolinski utjecaji zajedno s genetskim utjecajima potiču dječju svijest o rodnim ulogama i konformiranje s tim ulogama (Berk, 2015, str. 534).“

## **2.2 Utjecaj okoline**

Okolina ima vrlo velik utjecaj na razvoj rodnih stereotipa. Djeca uče opažanjem, te se najčešće u njihovoj okolini nalaze muškarci i žene koji se ponašaju na rodno tipiziran način. Provedeno je istraživanje u kojem su odrasle osobe zaključivale o spolu dojenčadi promatrajući njihove tjelesne karakteristike te su najčešće zaključivali kako su veća i koordinirana dojenčad muškog spola, a ona dojenčad koja je manje živahna i osjetljivija ženskog spola (Stern i Karraker, 1989; Vogel i sur., 1991; prema Berk, 2015). U medijima su žene i muškarci prikazani na rodno stereotipnan način. Slikovnice su prve knjige s kojima se djeca susreću, zbog čega je zabrinjavajuća činjenica kako su rodni stereotipi prisutni u velikom broju slikovnica u kojima su muškarci glavni likovi, a žene imaju sporednu ulogu i često su pasivne i ovisne o muškarcu (Tepper i Cassidy, 1999; Turner-Bowker, 1996; prema Berk, 2015). Vršnjaci imaju vrlo velik utjecaj na usvajanje rodne uloge i širenje rodnih stereotipa s obzirom na to da se velik broj djece najčešće druži s vršnjacima istog spola, što je pokazalo i istraživanje provedeno u predškolskoj skupini u kojem je, s obzirom na češće

druženje i igru djece istog spola, došlo do porasta rodnog tipiziranja u izboru partnera za igru, igračaka i agresivnosti (Martin i Fabes, 2001; prema Berk, 2015). Što se tiče usvajanja rodnih uloga, to je proces koji započinje već u razdoblju ranog djetinjstva, a očituje se kroz različit tretman dječaka i djevojčica od strane okoline. Kod djece različitog spola potiču se različite vrste igara zbog čega dječaci u većini slučajeva primaju potkrepljenje i odobravanje za svoje agresivno i nekontrolirano ponašanje. Najčešće se dječaci potiču na sportske i natjecateljske igre, dok se djevojčice najčešće preusmjeravaju na mirnije aktivnosti (Maccoby, 1998; prema Ćurak, 2019).

### **2.2.1 Prikaz žena i muškaraca u medijima**

Rodni stereotipi su svakodnevno prisutni u medijima pa ih više gotovo niti ne primjećuje. Počevši s reklamama koje se svakodnevno prikazuju na televiziji, u kojima su žene prikazane kao seksualni objekti ili pak u nekoj stereotipnoj ulozi, poput domaćice i slično, dok su muškarci prikazani kao snažniji spol koji obavlja teške fizičke poslove ili se bavi različitim „muškim poslovima“. „Mediji oslikavaju, s jedne strane, odnose rodova koji vladaju u dotičnom društvu, transportirajući tako rodne stereotipe. Oni ih mogu pojačati ili oslabiti, mogu ih više ili manje kritički (re)producirati (Paseka, 2004).“ Kada se na televiziji prikazuju radne uloge, žene su najčešće medicinske sestre, tajnice, učiteljice te ih se gotovo uvijek nastoji prikazati kao seksualne objekte, dok su muškarci najčešće liječnici, odvjetnici, automehaničari, vozači i slično (Penezić i Šunjić, 2013). U drugoj polovici 20. stoljeća televizija postaje vrlo važan element u životu ljudi, a posebice djece, što je bio poticaj za brojna istraživanja i analize sadržaja televizijskih programa i njihovog utjecaja na ponašanje djece. Došlo se do zaključka da mediji, i to ne samo televizijski programi, već i različita literatura, video-igrice, internet i slično, imaju vrlo velik utjecaj na život djece te da su rodni stereotipi u njima, itekako, prisutni. „Reklama stvara novu realnost jer ona "ujedinjuje i povezuje mnoštvo različitih tema, motive i diskurse koji nose simboliku iz neiscrpnih rezervi kulturnog znanja" (Zurstiege, 1998, str. 107). Ove teme se crpe iz realnih okvira, ali se sastavljaju na nov način. Pritom se marketing služi poznatim stereotipima i ritualima. Oni ne informiraju o individualnim stanjima, karakteristikama ili o ličnosti onih koji ih provode, "njihova svrha leži isključivo u tome da se istaknu i učvrste predodžbe i uvjerenja koja su duboko ukorijenjena u nekoj kulturi" (Mühlen Achs, 1998, str. 40). U marketinškom insceniranju se ova uvjerenja i predodžbe prikazuju pretjerano, zaoštreno i iskrivljeno da bi

se pojačalo njihovo djelovanje (Paseka, 2004)., Medijski sadržaji često utječu na vjerovanja, mišljenje i stavove odraslih, a osobito djece, te izloženost medijskim sadržajima koji promoviraju različite stereotipe i predrasude može imati kratkoročan i dugoročan efekt. Kratkoročnom pripada pripremljenost kognitivnog sustava, povišena uzbuđenost i imitacija, dok dugoročnom pripada proces socijalnog učenja i desenzibilizacija. Različita agresivna ponašanja se odnose na povišenu uzbuđenost i desenzibilizaciju. Jedna od karakteristika ljudskog mozga je pripremljenost kognitivnog sustava te on funkcionira kao asocijativna veza gdje se misli pokreću s obzirom na podražaj s kojim su povezane. Stalna izloženost medijskom sadržaju koji promovira rodne stereotipe može utjecati na ponašanje, misli i osjećaje onih koji ih svakodnevno gledaju (Penezić i Šunjić, 2013).“ Provedeno je istraživanje u kom su muški ispitanici bili izloženi reklamama koje prikazuju žene kao seksualne objekte te su došli do rezultata u kojima je prikazano da je izloženost takvom sadržaju dovela do toga da su se muški ispitanici počeli ponašati seksistički u interakciji sa ženama koja je uslijedila nakon gledanja reklama (Rudman i Boriga, 1995; prema Dubow, Huesman i Greenwood, 2007). Postoje određeni zaključci koji se mogu izvući iz istraživanja rodni stereotipa, a odnose se na to da su žene često prikazane u medijima tako da su nevidljive u ekonomiji, politici i međunarodnim pitanjima gdje uglavnom dominiraju muškarci te, isto tako, u zabavnom programu. U reklamama se glas žena često manje čuje ili se ne čuje uopće, dok je glas autoriteta često muški. Na radnim mjestima su, najčešće, prikazani muškarci, a žene rjeđe. Žene su najčešće prikazane na način da obavljaju različite kućanske poslove. Mediji često različito prikazuju muškarce i žene te su muškarci ti koji su ozbiljnije prikazani, posebice u politici u kojoj se puno manje govori o ženama i njihovim ulogama i poslu, a češće se spominje njihov izgled. Žene najčešće dominiraju u televizijskim programima, emisijama i reklamama koje su vezane za modu i ljepotu. Što se tiče prikazivanja tijela muškaraca i žena, to je također različito, žene su češće prikazane polugole i često u reklamama imaju dekorativnu funkciju (Matlin, 2008; prema Penezić i Šunjić, 2013). „Monitoring printanih medija u BiH rezultirao je sljedećim zaključcima (Udruženje BH novinari, 2005): žene su marginalizirane u medijima u pogledu zastupljenosti, ali i tematski; žene se, s izuzetkom jednog lista, ne oslovljavaju rodno korektno; mediji tretiraju žene više kao transmitore nečijeg mišljenja nego protagonistice dešavanja koje imaju osobni stav o temi koja se obrađuje; mediji nisu senzibilizirani za ženska pitanja i dostignuća žena; mediji reproduciraju patrijarhalno obojen model žene u društvu; način oslikavanja žene gotovo je identičan u svim medijima što znači da predstavlja dominantnu karakteristiku zajednice (Penezić i Šunjić, 2013).“ Provedena je sadržajna analiza o govoru tijela

muškaraca i žena u reklamama. Istraživači su analizirali držanje tijela pri stajanju i sjedenju, držanje glave i lica, ruke i šake, tijelo u ležećem položaju te odnose između žena i muškaraca. Rezultati su pokazali da muškarci najčešće stoje uspravno, opušteno, zauzimaju dosta prostora te na taj način pokazuju dominantnost pri čemu često krše pravila pristojnosti. Pri sjedenju najčešće imaju opušteno držanje te izražavaju otmjenost i nenapadnu eleganciju. Za razliku od muškaraca, žene u reklamama često imaju veću kontrolu tijela, baš poput pravih dama te je njihovo držanje takvo da prenosi poruku o tome da je žensko tijelo slabo, lomljivo, bez mišića i mršavo. Držanje tijela im je često nagnuto, savijeno s malim raskorakom te se često može vidjeti da one ne stoje čvrsto, objema nogama, na tlu, već se često njihovo tijelo oslanja na jednu nogu pri čemu je vrlo lako izgubiti ravnotežu čime šalju poruku nesigurnosti i stida. Žene najčešće u sjedećem položaju imaju prekrížene noge, butovi su stisnuti, ne zauzimaju puno prostora, dakle njihova poza sjedenja je vrlo neprirodna te ovakav stav, odnosno govor tijela, šalje poruku da su žene nesigurne i da osjećaju stid. Često se položaj sjedenja žena u reklamama izjednačava sa sjedenjem djece što naglašava da su one slabašne, potrebna im je sigurnost i zaštita te one nikako ne mogu zauzeti stav poput muškaraca. Žene su često prikazane u ekstravagantno ženstvenim pozama sjedenja pri čemu ih se prikazuje kao seksualne objekte. U ovoj analizi istraživači su također, analizirali i položaj ruku i šaka muškaraca i žena. Šake muškarca se često nalaze uz tijelo ili u džepovima, dok laktove koriste za zauzimanje prostora i stjecanje poštovanja. Često u rukama znaju držati različite predmete, poput sportskih sprava ili novina, dok prsti i palac pokazuju u određenom pravcu čime se pokazuje određena orijentiranost k ostvarivanju nekog cilja. Žene su često prikazane tako da ruke drže uz tijelo te su šake ispružene, a ponekad i ruke ponizno sklapaju ili ih drže ispred tijela. Često su žene prikazane u takvoj pozi da se jednom rukom drže za neki predmet, najčešće torbicu, ili se, pak, oslanjaju na nekoga, čime se šalje poruka da su nesigurne, nesamostalne te da im je uvijek potrebna pomoć ili oslonac. Što se tiče glave i izraza lica, muškarci glavu drže uspravno i pogled im je direktan te im je izraz lica često takav da odgovara tipičnoj rodnoj predrasudi koja nalaže da muškarci ne smiju pokazivati osjećaje, dakle izraz lica im je često bezosjećajan, nepomičan te na taj način djeluju nepristupačno. Njihov pogled je direktan, ukočen, prav i usmjeren je prema određenoj osobi čime jasno daju do znanja da posjeduju moć. Ponekad im je pogled usmjeren prema daljini. Rijetko kada su nasmiješeni, a i kada jesu, onda to djeluje vrlo egoistično i zadovoljno. Žene često drže glavu u koso, što se može protumačiti na više različitih načina. Takvim položajem odaju spremnost na podređenost, pokornost, poniznost, samoodricanje, ali istovremeno mogu iskazivati ljubaznost i nesigurnost, zbunjenost, slabost,

smetenost i nesigurnost. Izraz lica žene je često ljubazan, susretljiv, čime se izražava naivnost te se osjećaji jasno iskazuju bez bilo kakvih pritajenih misli. Isto tako, izraz žene u reklamama je takav da ona djeluje zavodnički, sanjivo, veselo i krhko. Dodatno se naglašava podređenost, predanost i raspoloživost time što glavu oslanja na ruke te ima pognuto ili ukošeno držanje. Žene se češće prikazuju u ležećem položaju, dok muškarci rijetko (Paseka, 2004). Što se tiče odnosa između spolova, često se može primijetiti da žena drži ruku muškarca čime naglašava svoju ovisnost o muškarcu i nesamostalnost, dok su muškarci prikazani kao zaštitnici žena, a često i ulozi moćnijih. „Muška nadmoć se inscenira slijedećim pomoćnim sredstvima: 1. Relativni odnosi veličina: Muškarac stoji iznad žene, što ženama olakšava da se na njega naslanjaju u potrazi za zaštitom, ili stoje u prvom planu, tako da žena iza njega istovremeno postaje nebitan objekt. Čak i kada se ne obraća pažnja na odnose veličina, time se najčešće stvara sasvim drugo djelovanje, jer se nadvisivanje zamjenjuje drugim ritualima (npr. djetinjasto ponašanje, žena u ležećem položaju). 2. Međusobno držanje: Kada muškarci grle žene, ograničavaju im slobodu kretanja. Kada žene grle muškarce, čvrsto ih čuvaju, traže oslonac, žele se priljubiti, pogled je pun divljenja. 3. Biraju se i odgovarajući oblici prikazivanja odnosa roditelji-dijete, u kojima se žena naivnošću koja djeluje djetinjasto inscenira zajedno s muškarcem (Paseka, 2004).“

### **2.2.2 Utjecaj roditelja**

Odgajaju li roditelji svoju djecu u skladu s rodnim stereotipima? Rezultati brojnih istraživanja ukazuju na to da je razlika u odgoju dječaka i djevojčica vrlo mala, no postoji nekoliko vrlo čestih trendova. Već u dojenačkoj dobi roditelji često stvaraju različite okoline za djevojčice i dječake, pri čemu su spavaće sobe za dječake najčešće plave boje, igračke sportske i pozivaju na natjecanje, dok su sobe za djevojčice najčešće ružičaste boje, a igračke su takve da potiču brižnost i naglašavaju fizičku privlačnost (Leaper, 1994; Leaper i Friedman, 2007; prema Berk, 2015). Jezik je taj koji ima vrlo snažan utjecaj na usvajanje rodnih stereotipa, pri čemu odrasle osobe vrlo često i nesvjesno koriste različite izraze kojima šire različite rodne stereotipe (Tenenbaum i Leaper, 2002; prema Berk, 2015). „Roditelji u razvoju pružaju mnoga iskustva, kroz materijale za igru i socijalnu interakciju, koja potiče asertivnost, istraživanje, angažiranje u fizičkom svijetu i emocionalnu kontrolu kod dječaka, a imitaciju, oslanjanje na druge i emocionalnu osjetljivost kod djevojčica. Ova iskustva, zauzvrat daju maloj djeci bogatstvo znakova za stvaranje slike svijeta koja naglašava stereotipne rodne razlike (Berk, 2015).“ Različit odnos roditelja prema dječacima i



djevojčicama vidljiv je u svakodnevnim situacijama, od različitog način razgovora do davanja slobode izbora. Nestereotipne vrijednosti i jednak odgoj dječaka i djevojčica dovodi do smanjenja rodni stereotipa i manje pojave tradicionalnih rodno stereotipnih ponašanja kod djece, a posebice dolazi do veće težnje djevojčica za bavljenjem različitim profesijama koje se smatraju „rodno neprikladnim“ za žene (Tenenbaumi Leaper, 2002; Turner i Gervai, 1995; Weisner i Wilson-Mitchell, 1990; prema Berk, 2015). U obiteljima u kojima su očevi ravnopravni u brizi za djecu kao i majke, dječaci su više emocionalno osjetljivi, a djevojčice imaju više samopouzdanja (Brody, 1997; prema Berk, 2015).

### **2.2.3 Utjecaj odgojitelja**

Vrlo često učitelji, odnosno odgojitelji, potkrepljuju rodne uloge i rodne stereotipe koji su se razvili utjecajem okoline djeteta. Vrlo često se, prilikom provođenja različitih aktivnosti koje zahtijevaju podjelu djece u manje skupine, te iste skupine formiraju ovisno o spolu, pri čemu dolazi do naglašavanja rodni razlika, poticanja rodni tipiziranja, te različitih stereotipa i favoriziranja određenog spola (Bigler, 1995; prema Berk, 2015). Odgojitelji koji češće prekidaju djevojčice tijekom razgovora na taj način potiču pasivnost djevojčica i potiču socijalnu dominaciju dječaka. S obzirom na ovakav različit odnos prema dječacima i djevojčicama, do četvrte godine dolazi do jednakih reakcija kod djece pri čemu dječaci, isto tako, češće u razgovoru prekidaju odgojiteljice (Hendrick i Stange, 1997; prema Berk, 2015). Vrlo često se dječake više disciplinira i kontrolira u donosu na djevojčice, što proizlazi iz stereotipnog uvjerenja kako se dječaci češće nego djevojčice ponašaju neprimjereno (Good i Brophy, 2003; prema Berk, 2015). Pojam rodni sljepoće podrazumijeva uvjerenost odgojitelja da u svom odgojno-obrazovnom radu jednako tretira i dječake djevojčice, no kroz kurikulum organizaciju različitih aktivnosti vidljiv je drugačiji pristup, pri čemu stavovi i ponašanje odgojitelja utječe na širenje rodni stereotipa (Stromquist, 2007; prema Ćurak, 2019).

## 2.3 Vrste rodnih stereotipa

### 2.3.1 Rodni stereotipi u igri

Dječja igra je slobodno izabrana psihofizička djelatnost čije forme kretanja i sadržaji pružaju djetetu izražavanje i osjećaj zadovoljstva. Ona predstavlja dječju potrebu i osnovna je djelatnost djece. Igra je dobrovoljna, svrsishodna, fiktivna aktivnost u kojoj dijete može samo određivati pravila i odvijanje igre te je ona prostorno i vremenski izdvojena aktivnost. Dobar je alat za učenje, stjecanje različitih spoznaja i iskustava. Tijekom igre dijete se socijalizira, otkriva nove spoznaje, razvija govornu komunikaciju i psihološki se rasterećuje jer je u prilici doživjeti različita iskustva i upravo mu igra omogućava doživljaj vlastite aktivnosti i kompetencije koje se kroz igru dodatno razvijaju (Duran, 2003). Kroz igru djeca često uče o svojoj okolini. Na izbor igre utječu brojni čimbenici, pri čemu je spol jedan od najčešćih čimbenika zašto je dijete sklonu nekoj igri. Svijest o spolnim ulogama, društvo, kultura i samo okruženje djeteta je važan izvor usvajanja određenih ponašanja i spoznaja koja igra je prikladna za određeni spol. S obzirom na to da su rodni stereotipi društveni kontekst koji u velikoj mjeri utječe na ponašanje odraslih i njihovo različito tretiranje dječaka i djevojčica, djeca i sama počinju usvajati rodne stereotipe i počinju se konformirati s rodnim ulogama. Djeca već od ranog djetinjstva usvajaju brojne rodne stereotipe koji su vidljivi u njihovom ponašanju, te se nerijetko, upravo, tijekom igre poistovjećuju s različitim stereotipnim likovima i dijele uloge u igri koje su u skladu s rodnim ulogama. Takva igra je vrlo štetna za zdravi razvoj ličnosti i identiteta pri čemu se, u takvoj igri, umanjuje osobnost svakog djeteta. Istraživači su tijekom brojnih istraživanja došli do zaključka da su kod dječaka i djevojčica uočeni različiti stilovi igre, ali isto tako i različite karakteristike u ponašanju (Ban, 2013). Takozvane instrumentalne osobine orijentirane su na činjenje i izvođenje radnji, a uz njih se često veže i agresivnost i nezavisnost. Ovakve osobine često se vežu uz maskulinitet (Berndt, 1994; prema Ban, 2013). Ekspresivne osobine često se vežu uz emocionalnost i brigu za druge, a samim time i uz femininost. Brojna istraživanja i metanalize upućuju na spolne razlike, kada govorimo o ovim osobinama (Feingold, 1994; prema Ban, 2013). Dječaci su češće uključeni u igre koje nemaju strogo određena pravila, pri čemu češće iskazuju fizičku agresiju i ulaze u konflikte situacije, dok su djevojčice sklone izbjegavanju konflikta. Važan dio dječjeg razvoja je i simbolička igra pri kojoj djeca nerijetko oponašaju ono što vide iz vlastite okoline, a to su vrlo često stereotipne uloge, pa su tako djevojčice često u ulozi majke, domaćice u igri, dok su dječaci ti koji idu na posao,

bave se sportom i slično. Isto tako je vidljivo da djevojčice u igri često igračke postavljaju u različit odnos, a dječaci, češće, u akcijsku igru (Marović, 2009). Dječaci se češće uključuju u igre koje se održavaju u vanjskom prostoru, za razliku od djevojčica, koje preferiraju igru u unutrašnjem prostoru (Ban, 2013). „Rezultati istraživanja također ukazuju na različitu razinu rodne uključenosti u društvene igre, budući da dječaci iskazuju sklonost samostalnoj igri, funkcionalno interaktivnoj igri i dramatičko- interaktivnoj igri za razliku od djevojčica. S druge strane, djevojčice nerijetko iskazuju konstruktivno ponašanje (Ban, 2013, str. 97).“

Provedeno je istraživanje u kojem je zaključeno kako je kod djevojčica manje zastupljena rodno stereotipna igra u odnosu na dječake (Pitcher i Schultz, 1985; Wilke, 1992; prema Ban, 2013). Kod djevojčica je uočeno razvijenije prosocijalno ponašanje, pomaganje, suradnja, a isto tako i interes za mlađu djecu (Feingold, 1994; Ban, 2013). Osim različitih osobina i karakteristika koje se vežu za određeni spol, na dječju igru utječe i ograničen izbor igračkama ili igračke koje su ponuđene djeci na osnovu rodni stereotipa, mjesto igre i socijalni faktori, kao što je, primjerice, prisutnost druge djece ili odraslih tijekom igre. Svi ovu faktori utječu na ponašanje djece i sam tijek igre (Paseka, 2004). Postoje brojne teorije prema kojima je spolno tipizirano ponašanje vidljivo tek oko šeste godine kada je dijete razvilo spoznaju konstantnosti spola, no neka istraživanja su pokazala kako djeca iskazuju sklonost prema rodno tipiziranim igrama i igračkama dosta ranije, pri čemu tek u kasnijoj dobi počinju češće birati partnere istog spola za igru. Djeca starija od 12 mjeseci češće biraju igračke koje su stereotipno povezane sa spolom (Bradley i Gobbart, 1989; prema Ban, 2013). Istraživanje pokazuje kako djeca koja su u dobi od 27 mjeseci, a sposobna su razlikovati djecu ovisno o spolu, pokazuju više rodno stereotipnih ponašanja i češće biraju takve igre i igračke koje su u skladu s rodni stereotipima (Fagot i Leinbach, 1993; prema Ban, 2013). U istraživanju u kojem su sudjelovala jednogodišnja i dvogodišnja djeca, rezultati pokazuju kako su se dječaci više igrali s rodno stereotipni igračkama, za razliku od djevojčica koje su birale različite vrste igračkama. Pojavljuje se potreba za partnerom istog spola u igri, već tijekom druge godine života, dok se u trećoj godini ističe sklonost biranja spolno tipiziranih igračkama (Alexsander i Hines, 1994; prema Ban, 2013). Smatra se da postoji poveznica između preferiranih igračkama i igre s vršnjacima, pri čemu je kod dječaka primijećena jača povezanost s vršnjacima koji su istog spola, ali isto tako i povezanost s neutralni ili rodno stereotipni igračkama (Eisenberg, 1984; prema Ban, 2013). Moguće je zaključiti kako u cjelokupnom društvu ne postoji identitet niti individualnost, s obzirom na to da je temelj društva upravo polarizacija rodni uloga (Gildemeister, 1988). Djeca nerijetko pokazuju sklonost prema rodno tipiziranoj igri, posebice kada su sami, no djeca će istraživati

više različitih igara, ukoliko im se stvore prilike za uključivanje u različite igre tijekom interakcije s vršnjacima suprotnog spola (Goble i sur., 2012).

### **2.3.2 Rodni stereotipi u igračkama**

U medijima se redovito susrećemo s reklamama za dječje igračke koje se dijele na igračke za djevojčice i igračke za dječake te na taj način dovode do podjele da su lutke i pribor za kuhanje za djevojčice, a autići, kamioni i alat za popravljanje za dječake, što šalje potpuno krivu poruku djeci. Svakodnevno se u trgovinama mogu vidjeti igračke plave boje na kojima piše da su za dječake, dok su igračke ružičaste boje za djevojčice (Oksman, 2016; prema Glavaš, 2017). U svijetu ne postoji formalna podjela igračaka na igračke za dječake i igračke za djevojčice, ali je općeprihvaćeno da će se dječaci primjerice, igrati s autićima, dok će se djevojčice igrati s lutkama te da će se ,ukoliko dođe do obratne situacije, smatrati da je to vrlo neobično da se, primjerice, djevojčica stalno igra s autićima, a dječak s lutkama. U zapadnim kulturama je prisutno poticanje djevojčica na igru lutkama koja predstavlja svojevrsnu pripremu za buduću ulogu majke, dok se dječake više potiče na tjelesne aktivnosti, natjecanje i grube motoričke igre (Ljubetić, 2007). Marović (2009) navodi kako tijekom promatranja dječje igre, u kojoj su dječacima i djevojčicama u istoj skupini ponuđene iste igračke, vidljiv drugačiji pristup igračkama ovisno o spolu te su dječaci ,uglavnom, igračke koristili za gradnju, a djevojčice kao sredstvo komunikacije, na temelju čega su razmjenjivale informacije jedna o drugoj. Nije u potpunosti utvrđen najučinkovitiji način na koji bismo mogli spriječiti pojavu rodni stereotipa kod djece, no odabirom različitih didaktičkih materijala, od slikovnica do igračaka, te uz razgovor s djecom o toj temi, moguće je pozitivno utjecati na svijest djece o tom problemu. Provedeno je istraživanje čiji je cilj bio utvrditi je li moguće osvijestiti rodne stereotipe kod djece na način da je odabran uzorak od osmero djece te su ispitivači djeci pročitali priču koja je bila zasićena rodnim ulogama i stereotipima. Nakon što su djeca čula priču, imala su zadatak prepričati priču svojim riječima i na taj način iskazati kako su je shvatili. Rezultati istraživanja su pokazali da troje djece prepoznalo rodne stereotipe u priči te su ih promijenili, dvoje djece je prepoznalo rodne stereotipe, ali ih nije odbacilo, dok kod preostalih troje nije primijećena nikakva promjena (Marović, 2009). Rodno tipiziran odabir igračaka, ali isto tako i partnera za igru, povezan je s ograničenom ponudom igračaka koje su prisutne u dječjoj okolini. Djeca posežu za igračkama koje su im dostupne zbog čega se rodno tipiziran odabir

igračaka, a isto tako i igre ne može, povezati s nepostojanjem želje za sudjelovanjem u igri koja nije karakteristična za određeni spol (Trautner, 1997; prema Ban, 2013). Postoje teorije koje ukazuju na različit razvoj vještina kod dječaka i djevojčica iz razloga što im okolina nudi različite igračke. Vrlo često se dječacima nude igračke koje potiču razvoj vizualno-prostornih sposobnosti, građenje, upravljanje, te igračke koje omogućuju istraživanje i dobivanje povratne informacije, dok se djevojčicama najčešće nude igračke koje potiču domaćinske i majčinske sposobnosti. Različita prijevozna sredstva, elektronski uređaji i sportska oprema češće se nude dječacima, zbog čega ima je omogućen razvoj specifičnih sposobnosti, dok se djevojčicama nude različite igračke kako poticaj za životne uloge majke i domaćice (Miller, 1987; Emmot, 1985; prema Ban, 2013). Provedeno je istraživanje koje je uključivalo trogodišnju i četverogodišnju djecu, pri čemu je praćen odabir igračaka. Na temelju ovog istraživanja djeca su birala igračke, ovisno o tome što je moguće činiti s igračkom, no čak 94, 4% djece je odabralo igračku u skladu s rodnim stereotipom (Eisenberg, Murray i Hite, 1982; prema Ban, 2013). Smatra se da su rezultati ovog istraživanja takvi jer su djeci prethodno bile nametnute rodno prikladne igračke od strane odraslih osoba iz njihove okoline, zbog čega je moguće zaključiti kako je upravo ovakav izbor rodno prikladnih igračaka rezultat socijalnog učenja, a ne razvijene svijesti o tome kako svaka osoba pripada određenom spolu (Eisenberg, 1982; prema Ban, 2013).

### **2.3.3 Rodni stereotipi u slikovnicama**

Petrović Sočo (1997) opisuje slikovnicu kao seriju slika koje su prilagođene dječjim sposobnostima, koje mogu, ali i ne moraju biti tematski povezane. To su slike koje u početku imaju ulogu reprezentacije poznate stvarnosti, a kasnije svladavanjem poruka iz verbalnog koda, otkriva se ono što je u stvarnosti nedokučivo. Slikovnica je ta koja ima vrlo velik utjecaj na djetetov govorni, intelektualni i socio-emocionalni razvoj. Djeci šalje različite implicitne i eksplicitne poruke koje imaju vrlo snažan utjecaj na djecu, s obzirom na to da se djeca vrlo često poistovjećuju s likovima u priči. Uloge likova u priči su vrlo često stereotipne i tradicionalne, šalju krivu poruku i loše utječu na razvoj djetetova identiteta i ličnosti. Bajke o Pepeljugi, Trnoružici i Snjeguljici su najčešće priče s kojima se djeca susreću u djetinjstvu, no upravo takve priče o "bespomoćnim" princezama koje čekaju svog princa koji će ih spasiti šalju krivu poruku djevojčicama i uče ih da nemaju kontrolu nad vlastitim životom te da njihova sreća isključivo ovisi o muškarcu. Djeca, vrlo često, vole slušati istu priču više puta zbog čega takve priče imaju snažniji utjecaj na njih, pa ih je važno

pomno izabrati i promišljati o njihovoj vrijednosti i porukama koje im šalju (Belamarić, 2009). U dječjim slikovnicama su, redovito, prikazana i različita zanimanja koja su prikladna isključivo za određeni spol te se, vrlo često, žene prikazuju kao nezaposlene osobe čija je funkcija skrbiti se o djeci i obitelji (Kolega i sur., 2011). Djeca već u ranoj i predškolskoj dobi počinju usvajati rodne stereotipe koji su svakodnevno prisutni u njihovoj okolini. Davne 1983. godine provedeno je istraživanje utjecaja stereotipnih i nestereotipnih slikovnica na djecu čiji su rezultati pokazali kako su se djeca, nakon čitanja stereotipnih slikovnica, češće igrala sa stereotipnim igračkama, za razliku od djece koja su čitala nestereotipne slikovnice. Jedan od rezultata istraživanja je bio i porast samopoštovanja kod djece oba spola ukoliko je glavni lik njihova spola pobijedio zlo ili uspješno riješio nekakav problem. Slikovnica o Jakovu je jedan od primjera slikovnice gdje se djeca susreću s rodnim stereotipima. U njoj se govori o tome kako je njegova majka domaćica koja se brine o kućanstvu, vodi ga u školu ili u park, ide u nabavku i obavlja različite kućanske poslove, dok njegov otac radi u garaži i na gradilištu. Jakov u ovoj slikovnici postaje junak koji je hrabar, jak i samouvjeren, dok je njegova majka vrlo zabrinuta, plašljiva i slaba što djeci šalje poruku da su samo dječaci hrabri, neustrašivi i jaki, za razliku od djevojčica koje su plašljive i pretjerano osjetljive. Još jedan od primjera slikovnica u kojima su prisutni rodni stereotipi je i slikovnica Pas Piko čija mama peče kolače i brine o čistoći kuće, dok njegov otac gradi kućicu na drvetu. Ovakvim slikovnicama djeca usvajaju predrasude, odnosno rodne stereotipe, jer se u njima ističu različiti poslovi koji se vežu za žene i različiti poslovi i karakteristike koje se vežu za muškarce. Ovakva literatura je neizbježna i nemoguće ju je iskorijeniti zbog čega je djeci važno ukazati na to da žene i muškarci trebaju biti ravnopravni (Glavaš, 2017). U okolini u kojoj se djeca nalaze mogu se čuti različite izjave koje im prenose rodne stereotipe. Često se za dječake govori da su nestašni ili da se trebaju igrati autićima te nositi odjeću koja je plave boje, dok se za djevojčice govori da su mirne i plašljive te da se trebaju igrati lutkama ili nositi odjeću ružičaste boje. Često odrasli upućuju ovakve izjave djeci bez razmišljanja o tome da je pogrešno površno prosuđivati dječake i djevojčice te da se na taj način stvaraju rodni stereotipi (Marović, 2010; prema Glavaš, 2017). „U skladu s rodnim podjelama, djeci se sugeriraju boje koje odgovaraju pojedinom spolu. Danas teško da ćemo naći djevojčicu koja ne voli roza boju. Ta boja joj se nameće sa svih strana: sa polica trgovina odjeće, igračkama, knjižara sa ružičastim slikovnicama u kojima su junakinje nježne, naivne i slatke, dok su muški junaci snažni, jaki i pametni. Iz ovakvih slikovnica djevojčice najčešće mogu razumjeti da je važno biti lijepa, našminkana i uvijek uređena, te naposljetku čekati princa na bijelom konju koji će ih spasiti i omogućiti im bolji

život. Dječaci, pak, mogu razumjeti da je važno biti jak, uspješan, lijep, hrabar, da može sve što poželi i da mu nitko ništa ne može. Opet se postavlja pitanje kakvu poruku šalju ove slikovnice našim budućim ženama i muškarcima? (Zuber, 2017; prema Glavaš, 2017).“ Takve slikovnice šalju pogrešnu poruku djevojčicama i dječacima, zbog čega je važno naglašavati djeci da dječaci i djevojčice ravnopravne (Glavaš, 2017). „Autorica je povijesnim pregledom uloge i lika žene u dječjoj literaturi i ilustraciji došla do sljedećih zaključaka: 1. Razvoj roda je kritičan dio najranije dobi i najvažnije iskustveno učenje malog djeteta 2. Slikovnice osiguravaju uzor djeci u definiranju standardnog muškog i ženskog ponašanja. 3. Rodni stereotipi i seksizam ograničavaju dječji rast i razvoj 4. Knjige koje nisu seksističke mogu proizvesti promjenu u poimanju sebe, stavova i ponašanja 5. Slikovnice u zadnjem desetljeću pokazuju kako postoji poboljšanje u smanjenju stereotipa, ali još uvijek postoje. Kao rezultat istraživanja autorica savjetuje: 1. Učitelji, roditelje i odgojitelji moraju biti kritični u evaluaciji knjiga koje žele koristiti s malom djecom 2. Učitelji i roditelji moraju biti upoznati s kriterijem evaluacije knjiga. 3. Učitelji moraju biti kritični u odabiru multikulture literature izbjegavajući one koje imaju stereotipne ilustracije ili tekstove manjina. 4. Kada čitaju maloj djeci, učitelji moraju biti oprezni koje riječi upotrebljavaju kako ne bi povećali muško prikazivanje. 5. Knjižničari i učitelji moraju se potruditi da napune svoje police knjigama koje ravnopravno prikazuju oba roda i sve etničke grupe. 6. Manjine moraju pisati knjige za malu djecu koja će čuvati njihovo nasljeđe. 7. Sveučilišta moraju usavršavati učitelje da budu oprezni kod upotrebe govora u muškom rodu te da ima puno pozitivnih dobrobiti u upotrebi ne seksualnih knjiga i materijala. 8. Treba postojati kontinuirano istraživanje utjecaja rodni stereotipa u knjigama i televizijskih programa. 9. Treba biti kontinuirano praćenje knjiga koje se objavljuju. Slikovnice i bajke nude djeci izvor širenja vidokruga, uče ih vrijednosti društva i pomažu im da definiraju tko su oni. Autori koji pišu, izdavači koji objavljuju i roditelji i učitelji snose odgovornost u nadgledanju rodni uloga u dječjoj literaturi (Narahara, 1998:16; prema Stojčić, 2020).“ Rudman (1995) navodi kako je vrlo važna uloga roditelja i odgojitelja u pronalazanju rodno neutralnih knjiga za djecu, pri čemu fokus treba biti na pronalasku slikovnica u kojima su žene prikazane kao snažan spol i u aktivnim ulogama, zanimanja su rodno neutralna, likovi imaju svoj specifičnu osobnost bez obzira na spol, te iskazuju vlastite emocije u skladu s trenutnom situacijom, a ne ovisno o spolu. Važno je korištenje rodno osjetljivog jezika u pričama i općenito, u komunikaciji s djecom.

### **3. LEGISLATIVNI OKVIR RODNE RAVNOPRAVNOSTI**

#### **3.1 Zakoni koji sadrže promicanje rodne ravnopravnosti**

Ravnopravnost spolova je jedna od osnovnih vrijednosti ustavnog poretka Republike Hrvatske. Redžep, 2010 navodi zakone koji promiču rodnu ravnopravnost u Republici Hrvatskoj:

1. Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN br. 85/2008.)
2. Zakon o ravnopravnosti spolova (NN br. 82/2008.)
3. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN br. 116/2003.)
4. Obiteljski zakon (NN br. 116/2003.)
5. Zakon o istospolnim zajednicama (NN br. 116/2003.)
6. Zakon o radu (pročišćeni tekst) (NN br. 137/2004.)
7. Zakon o medijima (NN br. 59/2004.)
8. Zakon o političkim strankama (NN br. 76/1993.)
9. Zakon o izmjenama Zakona o političkim strankama (NN br. 111/1996., 164/1998., 36/2001.)
10. Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN br. 44/2005.)
11. Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (NN (Međunarodni ugovori) br. 3/2001.)

Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN br. 85/2008.) ima svrhu zaštititi i promicati jednakost kao jednu od najviših vrijednosti ustavnog poretka u Republici Hrvatskoj stvarajući pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti svih pojedinaca. Isto tako, uređuje zaštitu od diskriminacije na osnovi bilo kojeg obilježja, a to podrazumijeva rasu, spol, dob, boju kože, etničku pripadnost, jezik, vjeru, imovinsko stanje, izražavanje ili spolnu orijentaciju, obrazovanje, nacionalno i socijalno podrijetlo, društveni položaj, politička i druga uvjerenja, zdravstveno stanje, genetsko naslijeđe i rodni identitet. Državna tijela, jedinice lokalne i područne samouprave, sve pravne i fizičke osobe dužne su postupati prema navedenom zakonu. Prema Obiteljskom zakonu (NN br. 116/2003.) regulira se brak, odnosi između



roditelja i djece, usvajanje djece, skrbništvo, učinci izvanbračne zajednice između muškarca i žene, ali isto tako i postupanje nadležnih tijela vezano za obiteljske odnose i skrbništvo. Osnova načela na kojima se temelje obiteljski odnosi su ravnopravnost muškarca i žene, međusobno pomaganje i sudjelovanje svih članova obitelji te ravnopravna odgovornost muškarca i žene u odgoju djece. Zakon o istospolnim zajednicama (NN br. 116/2003.) regulira navedenu zajednicu, a isto tako i pravne učinke postojanja istospolne zajednice, pri čemu se naglašavaju načela ravnopravnosti između partnera u istospolnoj zajednici. Ovim zakonom zabranjen je bilo kakav oblik diskriminacije na osnovi istospolne zajednice i homoseksualnosti. Zakonom o radu (NN br. 137/2004.) reguliraju se svi radni odnosi koji su ostvareni u Republici Hrvatskoj, s iznimkom drugačijeg uređenja ukoliko je nekim drugim zakonom ili međunarodnim ugovorom, u skladu s Ustavom, drugačije određeno. Ovim zakonom zabranjuje se bilo koji oblik diskriminacije na temelju spola, spolnog opredjeljenja, rase, boje kože, dobi, vjere, jezika, bračnog stanja, političkih i drugih uvjerenja, nacionalnosti, imovinskog statusa, društvenog statusa, rođenja, članstva ili nečlanstva u nekoj od političkih stranaka ili u sindikatu te tjelesnih ili duševnih teškoća. Isto tako je posebno naglašena dužnost isplaćivanja jednakih plaća muškarcima i ženama za isti rad. Prema Zakonu o medijima (NN, 59/04) uređene su pretpostavke koje omogućuju ostvarenje slobode medija, prava novinara i svih onih koji sudjeluju u javnom informiranju. Ovim zakonom je zabranjeno prenošenje bilo kakvih programskih sadržaja koji veličaju neravnopravnost na temelju rase, nacionalnosti, vjere ili spola te na takav način sudjelovati u poticanju nesnošljivosti na temelju navedenih obilježja. Ovaj zakon također regulira oglašavanje prema kojem je zabranjeno oglašavanje proizvoda, usluga, nekretnina, prava i obveza u kojemu su žene ili muškarci prikazani na neprimjeren način ovisno o spolu. Zakonom o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena ističe se odlučnost u provedbi svi mjera u svrhu postizanja rodne ravnopravnosti, pri čemu će se svim ženama osigurati jednaka prava i temeljna sloboda (NN (Međunarodni ugovori) br. 3/2001.).

### **3.2 Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine**

U Republici Hrvatskoj donesen je Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. Godine. To je plan Vlade Republike Hrvatske kojim se definiraju i uspostavljaju posebni ciljevi koji služe za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti između spolova. Izrada ovog plana je započela 14. listopada 2020. godine, nakon donošenja odluke Vlade

Republike Hrvatske. Suvremene demokratske države uvrstile su ravnopravnost spolova kao jednu od temeljnih vrednota. Po njihovom uzoru je u Republici Hrvatskoj ravnopravnost spolova među najvišim vrijednostima te je sastavni dio Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije. Ovim planom se žele postići jednaki pristup tržištu rada, pravedni radni uvjeti, socijalna zaštita, a poseban naglasak se stavlja na položaj žena na tržištu rada, sklad između privatnih i poslovnih obveza te na zaštitu od rodno uvjetovanog nasilja. Donesen je s ciljem ukidanja bilo kojeg oblika diskriminacije na temelju spola i uspostavljanjem rodne ravnopravnosti. Sadrži viziju razvoja društva u kojem su stvorene jednake mogućnosti za prisutnost žena i muškaraca u javnom i privatnom životu te jednaka prava, status i korist od ostvarenih rezultata. U Nacionalnom planu naveden je popis prioriteta u kojima se želi postići ravnopravnost spolova, a to su :

1. Promicanje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti
2. Unaprjeđenje položaja žena na tržištu rada
3. Suzbijanje nasilja nad ženama
4. Rodno osjetljivo obrazovanje
5. Unaprjeđenje položaja žena na mjestima političkog i javnog odlučivanja
6. Načela ravnopravnosti spolova u javnim politikama
7. Promicanje ravnopravnosti spolova u međunarodnoj politici i suradnji (Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2023, 45. str).

Ciljevi koji proizlaze iz navedenih prioriteta su osvijestiti širu javnost o ravnopravnosti spolova i diskriminaciji koja je prisutna u društvu, poboljšati položaj žena na tržištu rada, borba protiv rodno uvjetovanog nasilja, povećati senzibilitet odgoja i obrazovanja, od ranog i predškolskog do osnovnoškolskog i srednjoškolskog, za pitanja ravnopravnosti spolova te potaknuti sustav obrazovanja na odabir programa koji nisu rodno stereotipni, povećati uključenost žena u procese političkog i javnog odlučivanja, uvođenje rodne ravnopravnosti u javne politike te povećanje vidljivosti Republike Hrvatske na međunarodnom planu u području ravnopravnosti spolova. Za svaki od navedenih ciljeva definirane su posebne mjere koje služe za ostvarivanje ciljeva. Što se tiče osvještavanja šire javnosti o ravnopravnosti spolova i diskriminaciji, određene su mjere za provedbu cilja, a odnose se na organizaciju javnih događaja čiji je cilj osvijestiti javnost o ravnopravnosti spolova i diskriminaciji, sustavno suzbijanje rodni stereotipa i diskriminacije koji su prisutni u medijima,

unaprjeđenju brige za reproduktivno zdravlje žena, unaprjeđenju položaja ruralnih žena, obogaćivanje znanja policijskih službenica/ka o tome na koji način se boriti protiv višestruke diskriminacije. Kako bi se poboljšao položaj žena na tržištu rada potrebno je poticati zapošljavanje žena, podizati razinu zaštite dostojanstva radnika, omogućiti balans između privatnog i poslovnog života eliminacijom rodni stereotipa o odgoju i brizi za djecu u obitelji te osnaživanjem konkurentnosti poduzetništva žena davanjem povoljnih kredita i potpora. Što se tiče borbe protiv rodno uvjetovanog nasilja najvažnije mjere su unaprjeđenje kompetentnosti stručnjaka koji rade na zaštiti od nasilja, a isto tako i svih sudionika u pravosuđu i policijskih službenica/ka, uspostava sustava koji omogućuje statističko praćenje podataka o sudskim predmetima u kojima su žene navedene kao žrtve nasilja, podizanje svijesti javnosti, ali isto tako i žrtava o tome na koji način iskorijeniti bilo kakvu vrstu rodno uvjetovanog nasilja, adekvatno postupanje institucija u slučaju seksualnog nasilja te preispitati, unutar kazneno procesnog zakonodavstva, prava žrtava koje su doživjele nasilje u obitelji, opise kaznenih djela i pripadajuće sankcije. Mjere za povećanje senzibiliteta odgojno-obrazovnih sustava za rodnu jednakost su motiviranje učenika i učenica na odabir budućih profesija na temelju vlastitih preferencija, a ne rodni stereotipa, obrazovanje odraslih za korištenje suvremenih tehnologija, iskorjenjivanje rodno stereotipnih ponašanja u cjelokupnom odgoju i obrazovanju te provođenje Deklaracije o posvećenosti pitanju žena u digitalnom svijetu. Mjere za povećanje broja žena u procesima javnog i političkog odlučivanja su stalno podizanje svijesti o nužnosti povećanja broja žena na mjestima javnog i političkog odlučivanja, poboljšano statističko praćenje odaziva građana/ki na lokalne i parlamentarne izbore te poboljšanja pozicija žena u na mjestima odlučivanja u realnom sektoru. Mjere za uvođenje rodne ravnopravnosti u javnim politikama su pružanje podrške tijelima državne uprave koja je neophodna za izradu Planova djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova, osnaživanje županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova te jačanje kapaciteta državne uprave kako bi se u svakodnevnom radu primjenjivalo načelo ravnopravnosti spolova i kako bi se stvarale rodno osjetljive javne politike. Da bi se ostvario cilj povećanja vidljivosti Republike Hrvatske na međunarodnom planu, u smislu poticanja rodne ravnopravnosti, potrebno je projektima osnažiti žene i unaprijediti njihovu poziciju u obrazovanju i u području zaštite zdravlja u zemljama primateljicama hrvatske razvojne pomoći, promovirati rodnu ravnopravnost u aktivnostima međunarodne razvojne suradnje koju vrši Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske te stvoriti sustav koji omogućuje kontroliranje međusektorske suradnje koja se odnosi na izvršavanje međunarodnih obveza koje se tiču postizanja ravnopravnosti

spolova (Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2023).

### **3.9 Zakon o ravnopravnosti spolova**

U Republici Hrvatskoj donesen je Zakon o ravnopravnosti spolova (Narodne novine br. 82/08 i 69/17). Ovim zakonom propisana je izrada nacionalne politike kojom se želi uspostaviti ravnopravnost među spolovima. Koordinatorima za ravnopravnost spolova u ministarstvima imaju ulogu provoditi Zakon o ravnopravnosti spolova, njihove ovlasti i zaduženja definirana su u Planovima djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova, tijela državne uprave su ih dužna donijeti i poslati na odobrenje Uredu za ravnopravnost spolova. Povjerenstva za ravnopravnost spolova, čije djelovanje obuhvaća svih 20 županija i Grad Zagreb te 90 općina i gradova, zadužena su za provođenje ovog zakona. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova su radno – savjetodavna tijela županijskih skupština. Sastoje se od članova koji se biraju između zastupnika županijskih općina i građana koji su zainteresirani za učlanjenje. Njihova savjetodavna uloga je od velike važnosti u izradi proračuna županija, općina i gradova te za rodno osjetljivo planiranje društvenog života u zajednici (Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2023).

### **3.4 Europska povelja o ravnopravnosti žena i muškaraca**

Europska povelja o ravnopravnosti žena i muškaraca na lokalnoj zajednici pruža mogućnost planiranja i praćenja javnih lokalnih politika i praksi kako bi se postigla rodna ravnopravnost. Povelju je, u Republici Hrvatskoj, potpisalo 17 županija i 14 gradova, pri čemu se od njih očekuje donošenje Akcijskih planova kako bi se provela Europska povelja. Povelja je objavljena od strane Vijeća europskih gradova i regija 2006. godine, a članice se obvezuju slijediti načela rodne ravnopravnosti te su obvezne provoditi odredbe koje su propisane. Da bi se postigao cilj, odnosno ravnopravnost spolova, lokalne i regionalne uprave, zajedno s organizacijama i institucijama na lokalnoj razini, potiču politike i konkretne akcijske mjere. Kako bi se izvršila određena provjera provođenja odrednica Europske povelje, Europska komisija 2015. godine donosi Alat za planiranje i praćenje politika i praksi, preveden na hrvatski jezik, čija je funkcija olakšati jedinicama lokalne i regionalne samouprave izraditi i pratiti Akcijski plan za primjenu povelje (Vijeće europskih gradova i regija, 2006).

„Potpisnici ove Povelje za ravnopravnost žena i muškaraca na lokalnoj razini priznaju načela koja slijede kao temeljna načela svojeg djelovanja :1. Ravnopravnost žena i muškaraca predstavlja temeljno pravo; 2. Kako bi se osigurala ravnopravnost žena i muškaraca, mora se pristupiti pitanju višestruke diskriminacije i nepovoljnijeg položaja; 3. Ravnoteža u zastupljenosti žena i muškaraca u odlučivanju preduvjet je demokratskog društva; 4. Uklanjanje rodni stereotipa od ključne je važnosti za postizanje ravnopravnosti žena i muškaraca; 5. Za poboljšanje ravnopravnosti žena i muškaraca nužno je uključivanje rodne perspektive u sve aktivnosti lokalne i regionalne uprave; 6. Planovi i programi djelovanja za koje su osigurana odgovarajuća sredstva nužno su oruđe za unapređenje ravnopravnosti žena i muškaraca (Vijeće europskih gradova i regija, 2006, str. 8)“

### **3.5 Odbor za ravnopravnost spolova**

Odbor za ravnopravnost spolova djeluje od 2002. godine na razini Hrvatskog sabora. Obavlja dužnosti matičnog radnog tijela u svim područjima koja se odnose na poticanje i paćenje primjene načela ravnopravnosti između spolova u zakonodavstvu Republike Hrvatske (Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2023). Sudjeluje u izradi, provođenju i analizi provedbe Nacionalne politike za ostvarenje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj, potiče potpisivanje različitih međunarodnih dokumenata koji se tiču ravnopravnosti spolova te, isto tako, sudjeluje u praćenju ostvarenja istih, utvrđivanju različitih mjera i aktivnosti čiji je cilj unaprijediti prava spolova, predlaganju različitih programa čiji je cilj ukidanje diskriminacije spolova, poticanje ravnomjerne zastupljenosti žena i muškaraca u Saboru, uvođenju načela ravnopravnosti spolova u zdravstvu, obrazovanju, obiteljskom životu, javom informiranju, poduzetništvu, procesima odlučivanja i slično (Hrvatski sabor, 2020).

### **3.6 Ured za ravnopravnost spolova**

Ured za ravnopravnost spolova je stručna služba Vlade Republike Hrvatske koja je osnovana 2004. godine na temelju Zakona o ravnopravnosti spolova, pri čemu obavlja različite stručne i druge poslove koordinirajući sve aktivnosti kako bi se uspostavila ravnopravnost između spolova (Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2023). Vizija Ureda za ravnopravnost je stvoriti društvo u kojem ne postoji rodna diskriminacija, u kojemu oba

spola imaju jednak status, jednaka prava i korist od ostvarenih rezultata te su jednako zastupljena u svim sferama javnog i privatnog društva. Njihova je misija, kao stručne službe Vlade Republike Hrvatske, koordinirati svim aktivnostima kojima se nastoji ostvariti ravnopravnost spolova u svim sferama društvenog života, a cilj je i stvoriti uvjete za promicanje ravnopravnosti spolova, ali i praćenje provedbe te učinkovitosti Zakona o ravnopravnosti spolova i Nacionalne politike za ravnopravnost spolova (Vlada Republike Hrvatske: Ured za ravnopravnost spolova, 2023).

### **3.7 Nacionalna politika za ravnopravnost spolova**

Za razdoblje od 2011. do 2015. godine donesena je Nacionalna politika za ravnopravnost spolova čiji je cilj ukinuti diskriminaciju žena i stvoriti jednake mogućnosti za oba spola. Ovaj strateški dokument Republike Hrvatske nadovezuje se na prethodnu Nacionalnu politiku za razdoblje od 2006. do 2010. godine definirajući na drugačiji način nacionalne prioritete, načine provođenja različitih mjera ovisno o trenutnim političkim i društvenim okolnostima uzimajući u obzir ostvarene rezultate u postizanju ravnopravnosti spolova, a isto tako i daljnje poteškoće u postizanju ravnopravnosti istih. Sastoji se od sedam osnovnih područja djelovanja, a Republika Hrvatska je dužna uključiti rodnu dimenziju u svakom polju politike tako što će se vršiti provođenje posebnih mjera koje su vezane uz :

1. Promicanje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti
2. Stvaranje jednakih mogućnosti na tržištu rada
3. Unapređenje primjene rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja
4. Uravnoteženje sudjelovanja žena i muškaraca u procesima političkog i javnog odlučivanja
5. Uklanjanje svih oblika nasilja nad ženama
6. Promicanje međunarodne suradnje i ravnopravnosti spolova izvan Hrvatske
7. Daljnje osnaživanje institucionalnih mehanizama i metoda provedbe (Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2023, str. 45)

### **3.8 Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova**

Pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova djeluje na osnovu pritužbi na pojavu bilo kojeg oblika diskriminacije na osnovu spola, spolne orijentacije te bračnog ili obiteljskog statusa. Ima obvezu izvješćivanja Hrvatskog sabora, barem jednom godišnje te djeluje nezavisno prateći provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova i svih drugih pravnih odredbi koje ju propisuju. Ima dužnost analiziranja svih slučajeva u kojima je došlo do diskriminacije prema pojedinim osobama ili grupama od strane državne uprave, lokalnih i regionalnih samouprava te drugih tijela koje posjeduju javne ovlasti. Posjeduje ovlasti koje se tiču davanja preporuka, prijedloga i upozorenja. Državna tijela, nakon primitka preporuka, prijedloga i upozorenja, pisanim putem šalju povratnu informaciju o njihovoj provedbi te u slučaju nepravovremene povratne informacije ili provođenja propisanih mjera pravobranitelj/ica je u mogućnosti zatražiti nadzor nad obavljanjem rada pojedinog državnog tijela. Ukoliko je otkriveno kršenje odredbi iz Zakona o ravnopravnosti spolova, tada će kaznena prijava biti prosljeđena državnom odvjetništvu, a u slučaju kršenja načela ravnopravnosti moguće je pokrenuti postupak ocjenjivanja ustavnosti zakona i zakonitosti drugih propisa. Hrvatski sabor je 28. listopada 2011. godine imenovao Višnju Ljubičić za pravobraniteljicu za ravnopravnost spolova, a isto tako i 31. listopada 2019. godine (Ravnopravnost.gov.hr.,2022).

## **4. PROJEKT „UVOĐENJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U LOKALNE ZAJEDNICE“**

Dokument pod nazivom „Primjer dobre prakse u promicanju ravnopravnosti spolova“ je dio projekta po nazivom „Uvođenje ravnopravnosti spolova u lokalne zajednice“ u kojem je sudjelovalo ukupno pet zemalja: Malta, Grčka, Italija, Portugal i Hrvatska. Ovakva vrsta istraživačke studije omogućuje umrežavanje i sustavno praćenje procesa i rezultata samoga istraživanja, a osnovna svrha je utvrditi različite načine dobre prakse koji omogućavaju postizanje ravnopravnosti spolova na lokanoj razini u državama koje su sudjelovale u projektu. Tijekom projekta postavljena su tri osnovna cilja, a to su:

1. Poticati ravnopravnost spolova i rodno osviještenu politiku u lokalnom razvoju primjenom obrazovne i javne kampanje na lokalnoj razini
2. Ukazati stanovništvu na posljedice i ograničenja koja nastaju uslijed korištenja rodni stereotipa u svakodnevnom životu te, isto tako, potaknuti želju za ostvarenjem ravnopravnosti spolova u društvu
3. Podići svijest lokalnih vijeća, institucija, pa i samog stanovništva, o važnosti postizanja ravnopravnosti spolova i tome kako je zajedničkim radom moguće stvoriti nove i pozitivne vrijednosti u društvu

Svrha ovakvog projekta je zajedničko djelovanje k ostvarenju zajedničkih ciljeva zbog čega je istraživačka studija dio ovog projekta, a neke od osnovnih namjera su pronaći različite primjere dobre prakse u poticanju ravnopravnosti spolova u europskim mediteranskim zemljama koji će poslužiti u borbi protiv diskriminacije i u promicanju važnosti postizanja jednakosti, procjena angažiranosti zemalja i njihovih vlasti te iznijeti vlastima što više prijedloga za rješavanje problema koji su nastali uslijed diskriminacije i primjene rodni stereotipa (Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2008). Rodno osviještena politika podrazumijeva uvođenje rodne perspektive u sve faze političkog procesa, obuhvaćajući program, provedbu, praćenje i evaluaciju, kako bi se promicala rodna ravnopravnost. Takav proces obuhvaća i prosudbu o tome koliki utjecaj imaju političke mjere na život, ali isto tako i položaj žena i muškaraca te prihvaćanje odgovornosti za njihovu promjenu, ukoliko za to postoji potreba. Na ovakav je način moguće postići ravnopravnost spolova u praksi, odnosno u institucijama i zajednicama te pridonijeti formiranju zajedničke vizije održivog humanog razvoja i njegovog ostvarenja u praksi



(Europska komisija; prema Uredu za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2008). Postignuti su vrlo važni rezultati u Republici Hrvatskoj, koji su izazvani provedbom ovog projekta, a to je formiranje županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, a i došlo je i do uspješnijeg provođenja politike ravnopravnosti spolova u lokalnim zajednicama. Priručnik koji nosi naslov „Rodna perspektiva u praksi i politici“ objavljen je u sklopu projekta, provedene su edukacije i održana je prva Konferencija županijskih povjerenstava u svrhu spajanja povjerenstava koja su tek osnovana i onih već postojećih. Neki od najvažnijih ishoda seminara je osnivanje novih povjerenstava za ravnopravnost spolova što omogućuje razvijanje institucionalne mreže u svim županijama u Hrvatskoj, navedene su vrlo važne informacije koje se tiču obaveza i nadležnosti povjerenstava te različitih tijela koja imaju ulogu provesti politiku ravnopravnosti spolova, potaknut je interes za provođenje zakonskih okvira koji se tiču ravnopravnosti spolova u lokalnoj zajednici te je uspostavljena uspješnija komunikacija s nevladinim udrugama. Velik broj županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova je tijekom godina, primjenjujući stečeno znanje, surađujući s nevladinim organizacijama koje se zalažu za prava žena, provela čitav niz aktivnosti koje se tiču ekonomskog osnaživanja žena, zalaganja za povećanje broja žena na izvršnim funkcijama u lokalnoj upravi i javnim službama, sudjelovanja i provedbe različitih kampanja s ciljem zaštite žena od nasilja i trgovine ljudima. Brojnim aktivnostima utjecali su na promicanje prava žena u društvu i podizanju svijest javnosti. Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, zajedno s bankama i hrvatskim županijama, daje financijske potpore s ciljem razvoja ženskog poduzetništva (Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, 2008).

## 5. MREŽA SOCIJALNE PODRŠKE RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI

### 5.1 Udruga MODE 1

Iz Instituta za istraživanje i edukaciju „Zaposlena mama“ nastala je udruga MODE 1. Rad udruge MODE 1 je posvećen razvoju javnih politika i prakse u oblastima rodne jednakosti te održivog razvoja. Posebice se zalažu za rodnu jednakost u obrazovanju i na radnom mjestu. Udruga gradi partnerstvo s privatnim i akademskim sektorom, tijelima javne vlasti, lokalnom i područnom samoupravom te organizacijom civilnih i ostalih društava (MODE 1, O nama, 2021). Udruga provodi različite programe i projekte koji se tiču sprječavanja rodni stereotipa i poticanja jednakosti kao što su, primjerice, projekti „Angažirani očevi“, „Jednakost IN stereotipi OUT- nastavnici za buduće generacije“ i „Mi to možemo jednako – Djeca i mladi za otklanjanje stereotipa o muškarcima i ženama“ (MODE 1, projekti i programi, 2021). Projekt „Angažirani očevi“ provodi se uz brojne aktivnosti, a financiran je od strane Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade. Projekt se temelji na prikupljanju podataka o važnosti uspostavljanja ravnoteže između privatnog i poslovnog života zaposlenih muškaraca na temelju čega će se izraditi program obuke s praktičnim savjetima o odgovornom očinstvu, nakon čega će se i kroz komunikacijsku kampanju podizati svijest javnosti o tome koliko je važna ravnopravnost u izvršavanju obiteljskih obaveza i angažiranosti očeva (MODE 1, projekt angažirani očevi, 2021). Projekt „Jednakost IN stereotipi OUT – nastavnici za buduće generacije“ osmišljen je s ciljem otklanjanja rodni stereotipa u školstvu, a edukacijski materijali mogu poslužiti svim djelatnicima u odgojno – obrazovnom sustavu u preispitivanju vlastitog načina rada, prepoznavanju rodni stereotipa i poticanju jednakosti (MODE 1, jednakost IN stereotipi OUT, 2021). Cilj projekta „Mi to možemo jednako – Djeca i mladi za otklanjanje stereotipa o muškarcima i ženama“ je podići svijest i pružiti edukaciju o rodni stereotipima, rodnoj diskriminaciji i važnosti uspostavljanja jednakosti spolova putem istraživanja o prisutnosti rodni stereotipa među djecom i mladima, edukacija djece i nastavnika te kreativnog natječaja na temu rodne neravnopravnosti (Mamforce, 2023).

## **5.2 Udruga Status M**

Status M je udruga koja ima viziju stvaranja društva u kome vlada inkluzija, rodna ravnopravnost i nenasilje putem osposobljavanja mladih pružajući im priliku za stjecanjem različitih životnih vještina i znanja. Udruga se bavi formiranjem, provedbom i procjenjivanjem odgojno obrazovnih aktivnosti za mlade, provođenjem istraživanja o njima, propagiranjem prava mladih i informiranjem s ciljem unaprjeđenja njihovog položaja, javne politike i prakse (Status M, 2006). Osnovana je 2010. godine kada započinje rad s mladima provodeći različite aktivnosti i projekte na temu rodne ravnopravnosti, nenasilja i zdravlja radeći na njihovom jačanju, ali isto tako i institucija koje rade s mladima. Koristeći metodologiju Programa M, koja je proglašena najboljom metodologijom u svijetu za rad s mladićima od strane Svjetske zdravstvene organizacije i Fonda Ujedinjenih naroda, mladiće se potiče na pronalazak adekvatnih načina pomoću kojih mogu unaprijediti svoje vještine, postati tolerantniji i pozitivni pojedinci, a samim time kreirati bolje i tolerantnije društvo. Važno je naglasiti kako je ova udruga prva nevladina organizacija u svijetu koja primjenjuje ovu metodologiju u desetak škola, pri čemu se ostvaruje cjelovit pristup radu te se na zdravlje gleda kao na blagostanje koje se želi dostići radom na temama rodne ravnopravnosti, pravilnom izražavanju emocija, komunikaciji, generaliziranju, prevenciji nasilja, ovisnostima i slično. Primjenjuju se i alati socijalnog marketinga, posebice u provedbi kampanje „Budi muško“ čiji je cilj podići svijest o važnosti rada s mladićima i promovirati nenasilje i brigu o zdravlju. Primjenjuje se i pristup koji je naveden kao pozitivan razvoj mladih što podrazumijeva pružanje podrške mladima u brizi za sebe i svoju okolinu. Ova udruga je dio MenEngage Europe Alliance mreže čiji je cilj spojiti različite organizacije čiji je cilj aktivno uključivanje muškaraca u svrhu postizanja rodne ravnopravnosti (Status M, 2014).

## **5.3 Udruga Studio B**

Udruga Studio B je osnovana 2017. godine sa sjedištem u Bodovaljcima u Slavoniji, no njezino područje rada obuhvaća cjelokupnu Republiku Hrvatsku. Osnovana je s ciljem stvaranja ravnopravnog i solidarnog društva, poticanja sudjelovanja građana u ostvarivanju dobrobiti cjelokupne zajednice, razvoja lokalnih sredina i civilnog društva, promicanja i unaprjeđenja prava mladih i ostalih građana. Jedan od osnovnih ciljeva je podizati svijest o razvoju civilnog društva što podrazumijeva promicanje ljudskih prava i rodne ravnopravnosti

( Studio B, 2017). U udruzi se provode brojni projekti, a jedan od provedenih je i projekt pod nazivom „Genderologija – rodna jednakost za jednako društvo“. Ovaj projekt se bavio razotkrivanjem brojnih zabluda o rodu te borbom protiv rodno uvjetovanog nasilja i diskriminacije. Sastojao se od različitih aktivnosti s ciljem pružanja znanja sudionicima o rodno uvjetovanom nasilju i njegovom primjerenom rješavanju, rodnoj diskriminaciji, ljudskim pravima i inkluziji. S obzirom na prisutnost brojnih predrasuda i diskriminacije cilj je postići višu razinu osviještenosti o važnosti rodne ravnopravnosti i borbi protiv bilo kojeg oblika diskriminacije i nasilja. ( Studio B, 2021).

#### **5.4 Udruga CESI**

Udrugu CESI osnovale su 8. ožujka 1997. na Međunarodni dan žena aktivistice i članice ženskih i mirovnih inicijativa koje posjeduju višegodišnje iskustvo u radu s ženama koje su preživjele traume iz rata. Uži tim sastoji se od 20 članica, uz rad brojnih volontera/ki. Predstavlja feminističku organizaciju čiji je cilj osnažiti društveni položaj žena te postići rodnu ravnopravnost i podržati provođenje svih zakona koji se tiču ljudskih prava. Glavni ciljevi su propagiranje ženskih ljudskih prava i rodne jednakosti, provođenje različitih aktivnosti i rada u svrhu ostvarivanja rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava te edukacija čiji je cilj eliminacija rodnih stereotipa i rano otkrivanje i sprječavanje rodno uvjetovanog nasilja (CESI, organizacijske vrijednosti, 2020). Udruga ostvaruje program pod nazivom „Spol, rod i seksualna prava“ čiji je cilj uspostavljanje rodne ravnopravnosti s ciljem podizanja kvalitete života, posebice među mlađom populacijom. Jedan od važnih ciljeva programa je i sprječavanje rodno uvjetovanog nasilja, a isto tako i rodnih stereotipa koji su jedan od uzroka nastanka rodno uvjetovanog nasilja. Provođenjem različitih aktivnosti mlade se nastoji uključiti u programe prevencije nasilja, a radi se i na zaštiti i promicanju reproduktivnih i seksualnih prava i zdravlja. Provedeno je prvo istraživanje stavova i ponašanja u Republici Hrvatskoj na temu rodne ravnopravnosti čiji rezultati služe kao osnova oblikovanja programa i javnih politika koji će poslužiti za uspostavljanje stvarne ravnopravnosti između žena i muškaraca (CESI, spol, rod i seksualna prava, 2020).

### **5.5 Udruga B.a.B.e. (Budi aktivna. Budi emancipiran.)**

Udruga B.a.b.e. je udruga koja je osnovana 1994. godine u Zagrebu. To je nevladina organizacija koja je osnovana s ciljem borbe za ženska prava i postizanjem rodne ravnopravnosti u svim sferama društvenog života. Tijekom zadnjih par godina njihov je rad fokusiran na borbu protiv rodno uvjetovanog nasilja te kontroliranje zakonskih procedura i javnih politika. Sve aktivnosti koje su organizirale udruge temelje se na četiri strateška programa, a to su : rodna ravnopravnost, borba protiv rodno uvjetovanog nasilja, pružanje egzistencijske i psihosocijalne podrške ženama koje su žrtve nasilja, a isto tako i njihovoj djeci s područja Vukovarsko-srijemske županije te praćenje zakonskih procedura, javnih politika i provedenih mjera koje se tiču zaštite ljudskih prava. Cilj je programa rodne ravnopravnosti uvesti rodnu ravnopravnost u sve nacionalne, regionalne i lokalne politike koristeći vjerodostojnu metodologiju koja podrazumijeva istraživanja, analizu javnih politika, informiranje i nadziranje te podići svijest javnosti o ovom problemu ( Udruga B.a.B.e, 2023).

### **5.6 Udruga PaRiter**

Udruga PaRiter je osnovana 2014. godine u Rijeci kao udruga za ljudska prava čiji je cilj podići svijest javnosti o ljudskim pravima i obvezama svakog pojedinca u društvu i građanskom aktivizmu. S obzirom na pasivno društvo u kojem se nedovoljno govori o ljudskim pravima, ova udruga, kroz različite oblike rada i aktivnosti, želi doprinijeti stvaranju bolje budućnosti, a samim time i stvaranju boljeg društva (Pariter, Tko smo mi?, 2015). Misija ove neprofitne nevladine organizacije je promicati ljudska prava, prava manjina, toleranciju, nenasilje i rodnu ravnopravnost provodeći različite aktivnosti, istraživanja i edukacije. Rad udruge se ostvaruje kroz različite seminare, edukacije, radionice i treninge kako bi se, na taj način, ostvarila razmjena različitih teorija i praktičnih pristupa obrazovanju o ljudskim pravima i rodnoj ravnopravnosti (Pariter, misija, vizija, ciljevi, aktivnosti i vrijednosti 2015). Udruga provodi niz projekata, a jedan od njih je “Rodno osviješteno novinarstvo: Nagrada za novinarku godine na razini Primorsko – goranske županije”, čiji je cilj provesti postupak u kojemu će se procijeniti najveći doprinos novinarki u poboljšanju položaja žena, pri čemu se u naslovu projekta posebice ističe naziv „novinarka“ u svrhu pružanja podrške svim novinarkama koje često trpe seksizam i doživljavaju rodnu diskriminaciju (Pariter, 2022).

## 6. RASPRAVA

Rodna ravnopravnost, odnosno ravnopravan položaj između muškaraca i žena, podrazumijeva ostvarivanje prava na jednak način. Prema ovom konceptu žene trebaju ostvariti jednaka prava kao i muškarci, na čemu se i dalje treba raditi s obzirom na to da je, vrlo često i u novijim vremenima, prisutna rodna diskriminacija, pri čemu pojedinci nisu u mogućnosti ostvariti, jednaka prava ili svoj puni potencijal. U prošlosti su žene, vrlo često, doživljavale rodnu diskriminaciju i nisu imale mogućnost ostvarivanja jednakih prava kao što su to ostvarivali muškarci. Ravnopravnost spolova je način postizanja jednakih prava između muškaraca i žena, pri čemu će na taj način doći do izjednačavanja njihovog položaja. Tijekom prošlih vremena žene su se uspješno izborile za pravo glasa, pravo na rad, obrazovanje i sudjelovanje u politici, no da bi se postigla potpuna ravnopravnost između muškaraca i žena, potrebno im je omogućiti ravnopravno sudjelovanje u svim segmentima života i društva (Borić i sur., 2007; prema Petrović, 2023). Rodna ravnopravnost podrazumijeva pružanje jednakih prilika muškarcima, ženama i osobama drugačijih rodničkih identiteta u smislu mogućnosti doprinosa svakog pojedinca kulturi, politici, ekonomiji, te jednaka prava svih članova neke zajednice i priliku za iskorištavanjem svih dobara koje su u njoj ostvarene (Povelja Vijeća europskih općina i regija, 2006; prema Petrović, 2023). Još je 1948. godine u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima naglašeno kako je putem obrazovanja potrebno poticati osobni razvoj svakog pojedinca te promicati jednaka prava i slobodu svih pojedinaca, bez obzira na rasu, spol, vjeru i slično (Petrović, 2023). Djeca u velikoj mjeri tijekom svog odrastanja ovise o svojoj okolini, odnosno o odraslim osobama. Odrasle osobe su dužne omogućiti ostvarivanje različitih interesa djece i ostvarivanje svih njihovih prava. Da bi odrasle osobe mogle djelovati u skladu s dječjim interesima i da bi im mogle pomoći u ostvarivanju njihovog punog potencijala, važno je znati kojim postupcima to mogu postići (Širanović, 2012; prema Petrović, 2023). Općenito je diskriminacija vrlo često prisutna u odgoju i obrazovanju, pri čemu je osjetljivost na diskriminaciju od strane svih pojedinaca koji su uključeni u odgojno – obrazovni proces od velikog značaja u borbi protiv iste. S obzirom na to da roditelji, odgojitelji i druge odrasle osobe dio svakodnevnog života djece, dužni su im omogućiti jednako ostvarivanje prava i biti osjetljivi na bilo koji oblik diskriminacije (Širanović, 2016; prema Petrović, 2023). Vrlo često su rodni stereotipi povezani s nizom drugih stereotipa, primjerice s različitim stereotipima na temelju rase, narodnosti, vjeroispovijesti, dobi, invaliditeta te seksualne orijentacije. Rodno stereotipna uvjerenja mogu biti svjesna ili nesvjesna, a mogu biti uzrok različitog tretiranja djece, ali isto tako i odraslih na

osnovi spola. Glavni uzrok rodne neravnopravnosti su stereotipna očekivanja koja se temelje na društveno zadanim normama za dječake i djevojčice. One imaju utjecaj na to kako djeca doživljavaju sebe, na koji način ostvaruju interakciju s drugima, a isto tako imaju snažan utjecaj na njihovo buduće obrazovanje i na to kako će oni sudjelovati u njemu i u svom budućem poslu. S obzirom na to da rodni stereotipi negativno utječu na oba spola, jer dolazi do ograničavanja individualnih izbora, težnji, pa i same slobode djeteta, potrebno je poduzeti sve potrebne mjere i načine kako bi se oni iskorijenili iz današnjeg društva, a posebice obrazovanja. Oni negativno utječu na iskustvo djece u dječjem vrtiću, pri čemu dolazi do preferiranja određenih aktivnosti i igara među djecom na temelju spola, a vrlo često je prisutno i pogrešno procjenjivanje vlastitih i tuđih sposobnosti u određenim disciplinama. Tijekom cijelog obrazovnog ciklusa potrebno je poduzimati mjere koje pomažu u sprječavanju rodni stereotipa kako bi svakom djetetu bila omogućena šansa za jednako obrazovanje, rast i razvoj, što podrazumijeva preispitivanje svih djelatnika u odgojno – obrazovnom sustavu te osvještavanje različitih normi i vrijednosti koje se prenose djeci u svakodnevnom radu. Djeca provode veliki dio svog vremena u odgojno – obrazovnim ustanovama, zbog čega aktivan rad na suzbijanju rodni stereotipa može dovesti do smanjenja rodne nejednakosti u različitim sferama društvenog života, na primjer u obitelji ili među zaposlenicima na radnome mjestu. Različite implicitne poruke o rodu su dio svakodnevnog života i okruženja djece izvan odgojno – obrazovnih ustanova, zbog čega odgojitelji imaju vrlo važnu ulogu u suprotstavljanju tim porukama i u odgoju za rodnu jednakost (Janečková i sur.,2021). Roditelji trebaju osvijestiti vlastita stereotipna uvjerenja, ali isto tako, i posljedice istih. U odgoju djece korisno je djecu upućivati na različite likove čiji su stavovi, uvjerenja i ponašanja suprotni rodni stereotipima, bilo da se radi o stvarnim ili fiktivnim likovima iz priče ili crtanog filma. S djecom je potrebno svakodnevno razgovarati o osobnim vrijednostima i tome kako ih steći i kako ih zadržati. Važan dio borbe protiv rodni stereotipa je i učenje o tome kako primjereno izražavati svoje osjećaje i kako je, isto tako, bitno uvažavanje tuđih. Potrebno je poticati razvoj empatije (Društvo „Naša djeca“ Poreč, 2019). Provedena su istraživanja o različitoj socijalizaciji dječaka i djevojčica čiji rezultati ne ukazuju na razliku u tretiranju sinova i kćeri od strane roditelja koja se tiče topline, postavljanja ograničenja i pružanja potpore u ostvarivanju postignuća, ali je vidljiva razlika u poticanju spolno tipiziranih aktivnosti, što uvelike utječe na preferiranje različitih aktivnosti kod djece (Maccoby i Jacklin, 1974; Huston, 1983; Lytton i Romney, 1991; prema Mađerčić, 2021). Roditelji više razgovaraju o osjećajima s kćerima, a manje sa sinovima pri čemu se s kćerima najčešće razgovara o tuzi, a sa sinovima o ljutnji (Maccoby, 1998, Brody, 1999;

Fivush, 1991; Fivush i sur., 2000; prema Mađerčić, 2021). Kada dječaci iskazuju različita ponašanja koja odstupaju od društvenih očekivanja, roditelji u većoj mjeri iskazuju negativnu reakciju, nego kada se ta ponašanja uoče kod djevojčica, a posebice je vidljiva negativna reakcija roditelja koji uočavaju određena ponašanja kod dječaka za koja smatraju da su feminizirana (Maccoby, 1998; prema Mađerčić, 2021). Različiti rodni stereotipi koji su uočljivi kod djece su odraz vrijednosti društva koje, već od najranije dobi, roditelji prenose svojoj djeci (Tadin, 2021; prema Mađerčić 2021). Obitelj je djetetova primarna zajednica u kojoj se socijalizira i stječe različite stavove i mišljenja na temelju izravnog poučavanja ili oponašanjem roditeljskog verbalnog ili neverbalnog ponašanja. Vrlo često djeca usvajaju roditeljske stavove i ponašanja s ciljem privlačenja njihove pažnje ili simpatija (Maričić, 2009; Tadin, 2021; prema Mađerčić, 2021). Od velike je važnosti osvijestiti vlastita ponašanja i stavove jer djeca uče oponašajući. Istraživanja koja su provedena u Hrvatskoj pokazuju kako je 50 % žena i jedna trećina muškaraca doživjela rodnu diskriminaciju u svojoj vlastitoj obitelji (Kamenov, Huić, Jugović, 2011; prema Mađerčić, 2021). Roditelji ne bi trebali poticati rodno tipizirana ponašanja, iako to često čine nesvjesno. Najčešće to čine stvarajući različito okruženje za mušku i žensku djecu uključujući odabir različitih igračaka, namještaja, boja i slično. Isto tako, njeguju tipičan izgled dječaka i djevojčica, koristeći određene boje i vrstu odjeće. Često forsiraju sudjelovanje djece u aktivnostima za koje smatraju da su prikladne ovisno o rodu, pri čemu se vrlo često kod dječaka forsira natjecateljski duh, dok se kod djevojčica potiče tjelesna bliskost. Ponekad su skloni utjecati i na dječje interese, na njihov odabir određenih aktivnosti, sporta, škole, pa čak i buduće profesije. Općenito, u svakodnevnim životnim situacijama, moguć je odgoj djece ovisno o muškoj ili ženskoj ulozi što je potrebno izbjegavati u svrhu postizanja rodne ravnopravnosti (Marović, 2009). Od velike je važnosti, kako za roditelje, tako i za sve odrasle osobe koje su prisutne u djetetovom okruženju, imati svijest o tome kako su odrasle osobe model ponašanja djeci. Potrebno je osvijestiti vlastito ponašanje i stavove te paziti na vlastito izražavanje jezikom jer roditelji često znaju djeci upućivati različite rodno stereotipne izjave, a da toga nisu niti svjesni budući da većina takvih izjava prisutna u našem društvu još od davnina (Trbara, 2022). U provedbi različitih istraživanja o suživotu žene i muškarca, većina rezultata ukazuje na održavanje stereotipnih uloga, pri čemu se žena brine za djecu i obavlja većinu kućanskih poslova, dok je uloga muškarca financijski osigurati obitelj. Tijekom provođenja istraživanja u Americi, rezultati su pokazali kako su žene provele 34 sata tjedno obavljajući različite poslove u kućanstvu, dok su muškarci proveli 20 sati (Drabe i Stanfors, 2009; prema Ivanac, 2021). Postoje četiri vrste rodni uloga koje je moguće uočiti unutar obitelji, a to su tradicionalni



supružnik, moderni supružnik, neopredijeljeni supružnik i pragmatični supružnik. Što se tiče uloge tradicionalnog koncepta, tu je podjela poslova u kućanstvu vrlo jasno određena, pri čemu većinu poslova obavlja žena. Za razliku od tradicionalnog koncepta, moderni se temelji na jednakosti žene i muškarca, pri čemu su poslovi u kućanstvu jednako raspoređeni. Pragmatični koncept rodni uloga se sastoji od kombiniranja modernih i tradicionalnih obilježja i shvaćanja uloga u obitelji, dok se u neopredijeljenom konceptu ne uvažava niti tradicionalni pristup, a isto tako niti moderni (Tomić Koludrović i Lončarić, 2006; prema Ivković i sur., 2014). Ukoliko su djeca izložena netradicionalnim ponašanjima i često imaju priliku vidjeti svoje roditelje kako jednako obavljaju i „muške“ i „ženske“ poslove i sami će rjeđe usvajati rodne stereotipe (Turner i Gervai, 1995; Updegraff, Mchale i Crouter, 1996; prema Berk, 2015). Djeca oba spola trebaju jednako sudjelovati u svakodnevnim aktivnostima, kao što su primjerice različiti kućanski poslovi, kako bi se kod njih poticao razvoj rodne jednakosti (Berridge i Romich, 2011; Croft i sur., 2014; prema Trbara, 2022). Djevojčice čije su majke usmjerene na karijeru i koje često prelaze tradicionalne rodne granice, imaju vrlo dobar uzor i vrlo je velika vjerojatnost kako će i same češće prelaziti tradicionalne rodne granice, upuštati se više u fizičku igru, težiti k ostvarenju obrazovnih ciljeva i birati različite netradicionalne profesije (Hoffman, 2000; prema Berk, 2015). Rodne uloge pojavljuju se već u ranom djetinjstvu te imaju vrlo jak utjecaj na ponašanje djece, kako u adolescenciji, tako i u odrasloj dobi, utječući, između ostaloga, i na izbor buduće profesije. Često se pri odabiru buduće profesije promišlja i o tome je li ona prikladna za određeni spol. Provedeno je istraživanje o tome može li izloženost nestereotipnim ulogama u poslu utjecati na izbor buduće profesije kod dječaka i djevojčica, pri čemu je ustanovljeno da dugotrajna izloženost takvim uzorima u prirodnom okruženju djeluje ohrabrujuće na dječake i djevojčice, te ih potiče na to da se okušaju u različitim poslovima (Olsson i Martiny, 2018). Važno je naglasiti kako je uloga roditelja ponuditi djeci raznolike igračke, koje će im uvijek biti dostupne i kako ih je potrebno poticati na korištenje istih u igri bez obzira na to što u društvu postoje različiti pristupi igračkama i igri ovisno o spolu (Marović, 2009). Rodno tipiziran izbor igara i igračaka vodi do poticanja različitih vještina kod djevojčica i dječaka te je kod djevojčica češće zastupljena sporedna uloga u igri, a kod dječaka glavna te na taj način dolazi do usmjeravanja igre na rodno stereotipnan način što ograničava njihov individualni potencijal (Cherney i sur., 2003; Francis, 2010; Jirout i Newcombe, 2015; Li i Wong, 2016; prema Kollmayer i sur., 2018). Izbor igračaka je vrlo važan i povezan je s ponašanjem djeteta, ali isto tako i s razvojem pojedinih vještina. U skladu s tim igra se stereotipno muškim igračkama, kao što su to vojnici i kocke, je povezana s agresivnim ponašanjem i s razvojem

prostornih vještina (Hellendoorn i Harinck, 1997 ; Jirout i Newcombe, 2015; prema Kollmayer i sur., 2018). Poticanje igre s igračkama koje se smatraju stereotipno ženskim igračkama, kao što su to lutke ili plišane igračke, su povezane s brižnim ponašanjem (Caldera i Sciaraffa, 1998 ; Liss, 1983; prema Kollmayer i sur., 2018). Igra sa seksualiziranim lutkama, poput barbi lutki, može utjecati na suženi izbor karijere kod djevojčica (Sherman i Zurbriggen, 2014; prema Kollmayer i sur., 2018). Istraživanja potvrđuju kako igračke koje su rodno tipizirane u manjoj mjeri potiču razvoj tjelesnih, kognitivnih i umjetničkih vještina, za razliku od igračaka koje su rodno neutralne ili u manjoj mjeri rodno tipizirane (Blakemore i Centers, 2005; prema Kollmayer i sur., 2018). Upravo zbog toga je važno omogućiti djeci raznolikost i dostupnost različitih igračaka jer igra koja se temelji na svakodnevnoj uporabi igračaka koje su rodno stereotipne i povezuju se samo s jednim spolom, ograničavaju dječji repertoar igara te se na taj način održavaju i potiču rodni stereotipi. Što se tiče socijalno kognitivne teorije, na rodni razvoj utječu tri pravca, a to su: a) modeliranje, b) aktivno iskustvo i c) izravna poduka (Bussey i Bandura, 1999; prema Kollmayer i sur., 2018). Roditelji su ti koji utječu na dječji izbor igre tako što: a) djeluju kao model za simboličku igru, b) nagrađuju željeni izbor igračaka i igre, a sankcioniraju neželjeni i c) izravno prenose djeci svoja znanja o igračkama na temelju spola. Roditelji koji u svakodnevnim aktivnostima i u obavljanju svakodnevnih poslova imaju tradicionalno rodne uloge utječu svojim ponašanjem na simboličku igru svoje djece, pri čemu ih djeca oponašaju u njoj usvajajući na taj način rodne uloge. Roditelji svojim reakcijama utječu na dječji izbor igračaka, pri čemu najčešće iskazuju pozitivnu reakciju ukoliko dijete bira igračke za koje smatraju da su primjerene za njihov spol, odnosno za rodno stereotipne igračke (Caldera i sur., 1989; Freeman, 2007 ; prema Kollmayer i sur., 2018). Putem izravne komunikacije s djecom roditelji često prenose svoje stavove o igračkama i spolu. Provedeno je istraživanje u kojem su majke, u razgovoru sa svojom djecom o slikovnici, u većoj mjeri prenosile rodne stereotipe, nego što su ih negirale (Gelman i sur., 2004; prema Kollmayer i sur., 2018). Na temelju provedenog istraživanja o procjenama roditelja o poželjnosti, tj. primjerenosti određenih igračaka na njihovu djecu potvrđena je hipoteza kako roditelji s egalitarnim stavom o rodnim ulogama potiču i prihvaćaju veći raspon ponašanja i interesa, za razliku od tradicionalnih roditelja, stvarajući na takav način nestereotipno okruženje za djecu. To čine tako što prihvaćaju interes djece za različitim igračkama, ne primjenjujući u komunikaciji govor koji će osuditi i obeshrabriti djecu ukoliko izaberu igračke koje se smatraju rodno prikladnim (Bussey i Bandura, 1999; prema Kollmayer i sur., 2018). Ravnopravni odnosi između majke i oca je model koji je potrebno pružiti djeci unutar obitelji. Odgoj djece u

kojem su oba roditelja jednako uključena donosi otvoreniji i tolerantniji pogled na svijet. Međusobni odnosi roditelja u obitelji koji odišu toplinom, poštovanjem i međusobnim uvažavanjem imaju važnu ulogu u pružanju adekvatnog primjera i modela ponašanja djeci (Maleš, 1988; prema Hrešč, 2021). Roditelji koji su kulturni, srdačni, empatični i dosljedni u svom ponašanju imaju velik utjecaj na djecu i postoji velika vjerojatnost kako će i djeca slijediti njihov primjer (Rečić, 1996; prema Hrešč, 2021). U prošlim vremenima pojedine osobine su se vezale isključivo za određeni spol pa se u skladu s tim pojedine osobine, poput hrabrosti, nezavisnosti, ambicioznosti, vezale uz muškarce, dok su se osobine poput osjetljivosti, brižnosti i empatičnosti vezale uz žene. S obzirom na ovakav stav društva od djece se očekivao razvoj takvih osobina ovisno o njihovom spolu (Vasta, 2001; prema Juras, 2022). U novije vrijeme pojavljuje se pojam androginosti. Ovaj pojam je nastao tako što su se spojile grčke riječi andros i gyne, odnosno muško i žensko, a značenje ovog pojma je vrsta ličnosti u kojem dolazi do prožimanja muških i ženskih osobina ličnosti. Ovakva vrsta ličnosti se sastoji od posjedovanja raznih poželjnih i pozitivnih osobina ličnosti neovisno o spolu (Maleš, 1988; prema Juras, 2022). Sukladno tome, svaki pojedinac može razviti niz poželjnih i pozitivnih osobina neovisno o spolu. Kako bi djeca razvila androginu ličnost, važna ima je otvorena, fleksibilna i podržavajuća okolina u kojoj nema mjesta za rodne stereotipe (Vasta, 2001; prema Juras, 2022). Djeca stječu svoja znanja aktivno o sadržajima koji su im dostupni u ustanovi, ali isto tako stječu svoja znanja i iskustva o sadržajima koji nisu direktan predmet poučavanja. Ukoliko djeca, primjerice, počinju uviđati da dječaci dobivaju više pažnje od odgojitelja, glasniji su ili zauzimaju veći prostor na igralištu, može doći do stvaranja mišljenja kako je uloga dječaka u životu dominantnija, tada govorimo o skrivenom kurikulumu. Ukoliko, primjerice djevojčice nemaju priliku učiti o različitim umjetnicama ili znanstvenicama, može doći do stvaranja mišljenja kako je takvih žena malo i da je ženina uloga sporedna. U ovom primjeru govorimo o izostavljenom kurikulumu, pri čemu se djevojčicama uskraćuju različiti uzori koji mogu biti poticaj u budućem obrazovanju. Od velike je važnosti uzeti u obzir skriveni i izostavljeni kurikulum jer oni uvelike utječu na odgoj i obrazovanje djece (Janečková i sur.,2021). „Odgajanje dječaka i djevojčica u skladu s uvriježenim rodnim/spolnim ulogama jedan je od načina na koji se seksizam održava te je obrazovanje koje će uključivati rodnu problematiku i rodni pristup nužno da se seksizmi doku (Borić i sur., 2007, str. 83).“ Već je u samome kurikulumu odgoja i obrazovanja naglašena potreba za promicanjem rodne ravnopravnosti, a isto tako je istaknuta uloga odgojitelja u promicanju različitih znanja i kompetencija djece. Od velike je važnosti kod djece poticati samopouzdanje, pozitivnu sliku o sebi i svijest o tome kako se muškarci i

žene trebaju jednako sudjelovati u svim životnim aktivnostima, bez obzira na brojne rodne stereotipe koji su prisutni u društvu. Uloga odgojitelja je prenijeti različita znanja i sposobnosti s ciljem poticanja djece na uključivanje u različite aktivnosti bez straha da će ih okolina osuditi zbog toga. Važno im je naglasiti kako se poslovi ne trebaju dijeliti na „muške“ i „ženske“ te da je potrebno pravilno koristiti izraze zanimanja za rod (npr. policajac – policajka), u svakodnevnom govoru (Jerbić, 2016). Prema Modulu za razvoj ravnopravnosti spolova potrebno je aktivno provođenje različitih aktivnosti na temu ravnopravnosti spolova već u ranoj dobi u dječjim vrtićima, kako bi se djeca oba spola uspješno osposobila za ravnopravno sudjelovanje u različitim životnim situacijama i poslovima. U radu s djecom potrebno je promicati znanja o ženama i muškarcima koja nisu diskriminirajuća niti ponižavajuća za bilo koji spol. Potrebno je djecu poticati na prelaženje preko rodnih stereotipa s ciljem njihova sustavnog iskorjenjivanja. Važno je promicanje nenasilne komunikacije s ciljem rješavanja problema i konflikata na nenasilan način kako bi se spriječili različiti oblici nasilja nad ženama i muškarcima (Romić i sur., 2015). Jedan od velikih problema su uvjerenja i stavovi odgojitelja o tome kako se sposobnosti dječaka i djevojčica razlikuju, a isto tako je pogrešno imati različita očekivanja od djece na temelju spola. Ovakvi stavovi i različita očekivanja na temelju spola su čest razlog zbog kojeg odgojitelji pružaju različitu podršku dječacima i djevojčicama, različito ih pohvaljuju i kritiziraju što može utjecati na njihovu motivaciju za bavljenjem određenim aktivnostima, a isto tako i na uspješnost (Mrnjavec, 2020). Kako odgojitelji mogu utjecati na širenje rodnih stereotipa, tako svojim postupcima mogu utjecati i na njihovo iskorjenjivanje, promišljajući o svom svakodnevnom načinu rada i komuniciranja s djecom. Prilikom različitih aktivnosti važno je da odgojitelji budu rodno nepristrani, te jednako pohvaljuju i dječake i djevojčice za neovisnost i ustrajnost, ignoriraju preveliko traženje pažnje i ovisnost, zbog čega je moguće uočiti pozitivne promjene u dječjem ponašanju i izboru aktivnosti (Serbin, Connor i Citron, 1978; Serbin, Connor i Iler, 1979; prema Berk, 2015). Provedena su različita istraživanja u zapadnim društvima koja potvrđuju veliku ulogu kako vršnjaka, tako i odgojitelja u iskustvima rodne socijalizacije djece (Duffy, 2001; Fromberg, 2005; Koch, 2003; Morgan, 2001; prema Chen i Rao, 2011). Thorne (1993) provodi istraživanje u predškoli u SAD-u pri čemu dolazi do zaključka kako su odgojitelji odvajali dječake i djevojčice tijekom različitih aktivnosti i slobodne igre. Izrazito su inzistirali na odvajanju dječaka i djevojčica prilikom različitih natjecateljskih igara, što je dovelo do toga da su djeca počela smatrati suprotan spol odbojnim te je došlo do bržeg razvoja različitih rodnih stereotipa. Vrlo je važno istaknuti kako odgojitelji često nisu svjesni svog stereotipnog ponašanja i rasuđivanja u svom svakodnevnom radu pa je tako, primjerice,

tijekom jednog istraživanja u predškolskim ustanovama u SAD-u pronađen niz materijala u kojemu su muškarci bili prikazani u pozitivnijem smislu i u različitim društvenim ulogama u odnosu na žene (Diekman i Murnen, 2004; Hamilton, 2006; prema Chen i Rao, 2011). Djeci se često ističu različite tradicionalne stereotipne vrijednosti, poput važnosti vanjske ljepote kod djevojčica, a snage i izdržljivosti kod dječaka. Prilikom jednog istraživanja u Australiji uočeno je kako su odgojitelji smatrali djevojčice žrtvama kojima je češće potrebna pomoć odraslih osoba te su se vrlo često miješali u sukobe djece pri čemu su za sukobe češće okrivljavali dječake (Chick, 2002; Martin, 1998; prema Chen i Rao, 2011). S obzirom na teoriju rodni shema odgojitelji bi trebali izbjegavati grupiranje djece u skupine na temelju spola tijekom aktivnosti u dječjim vrtićima, s obzirom na to da su dječje vještine klasifikacije još uvijek nedovoljno razvijene te na taj način dolazi do razvoja različitih rodni stereotipa (Bema, 1981). S obzirom na rodne stereotipe koji su rasprostranjeni širom svijeta već od najranije dječje dobi, javlja se potreba za provođenjem učinkovitih strategija za njihovim suzbijanjem. Provedeno je istraživanje u kojem su sudjelovala dva vrtića u Tajvanu u kojemu su korištene kognitivne intervencije za koje se smatra da imaju vrlo važnu ulogu u obradi informacija. Rezultati pokazuju kako djeca u eksperimentalnoj skupini koja su bila izložena planu i programu koji se temelji na rodnoj ravnopravnosti uistinu iskazuju manje rodni stereotipa (Chung, Huang, 2021).

Belamarić (2009) navodi sljedeće preporuke za odgojiteljice:

1. U svakodnevnom je radu vrlo važno osvijestiti vlastite stavove i očekivanja od djece koja trebaju biti jednaka za sve neovisno o spolu djeteta.
2. Potrebno je osvijestiti vlastiti odgojni stil i primjenjivati jednake postupke u odgoju neovisno o spolu djeteta.
3. U svakodnevnoj komunikaciji s djecom važno je koristiti rodno osjetljiv jezik.
4. Pri formiranju centara aktivnosti i poticanju djece na aktivnosti važno je jednako upućivati djecu na iste neovisno o spolu.
5. Treba izbjegavati poticanje ponašanja koja su u skladu s rodni ulogama.
6. Pri glumi potrebno je dodjeljivati uloge koje nisu rodno stereotipne.
7. Važno je uvijek reagirati na različite rodno stereotipne komentare djece i odraslih.

8. Potrebno je jednako poticati svu djecu na slobodno izražavanje emocija.
9. Djeci treba omogućiti priliku za upoznavanje osoba koja se bave nestereotipnim zanimanjima.
10. Potrebno je poticati razvoj cjelovite osobnosti neovisno o spolu.

Psiholozi su utvrdili prisutnost rodnih stereotipa kod djece već u ranoj dobi i došli do zaključka kako je rodne stereotipe u razdoblju djetinjstva moguće izmijeniti i izbjeći (Abrams, 2010, Tadin, 2021; prema Mađerčić, 2021). Moguće je primijeniti takozvanu „hipotezu kontakta“ koja podržava činjenicu kako višestruki kontakt s članovima grupe, prema kojima su usmjereni rodni stereotipi, može dovesti do smanjenja rodnih stereotipa (Aronson i sur., 2005 prema Mađerčić, 2021). Kako bi se iskoristile sve prednosti takvih kontakata potrebno je ostvarivati jednak kontakt s dječacima i djevojčicama i imati jednaka očekivanja te pružiti jednaku mogućnost rada u postizanju zajedničkih ciljeva. Isto tako, efekt će biti bolji ukoliko ovakvi kontakti omogućavaju opažanje zajedničkih interesa i humanosti te ukoliko se ponavljaju više puta u ugodnom i prijateljskom ozračju (Allport, 1954; prema Mađerčić, 2021). U svrhu smanjenja rodnih stereotipa odgojiteljice se mogu obraćati svoj djeci zajedničkim nazivom i na taj način izbjeći suvišno isticanje spola (Weisgram, 2019, Tadin, 2021; prema Mađerčić, 2021). Provedeno je istraživanje koje je uključivalo predškolsku i osnovnoškolsku djecu i njihove učiteljice. Tijekom istraživanja pojedine učiteljice su, koristeći termin spola, dijelile djecu na dječake i djevojčice, dok su pojedine učiteljice to izbjegavale i djeci su se obraćale zajedničkim nazivom (npr. „Djeco, sjednite za stol!“). Rezultati istraživanja pokazali su veću prisutnost rodnih stereotipa među djecom kada su učiteljice naglašavale termin roda (Bigler 1995, Hilliard i Liben 2010, Weisgram, 2019; prema Mađerčić, 2021). S djecom je važno ostvariti otvorenu komunikaciju i steći njihovo povjerenje jer stjecanje znanja o rodnim stereotipima i rodnoj diskriminaciji od strane odraslih osoba, u koje djeca imaju povjerenja, može pomoći u smanjivanju rodnih stereotipa (Weisgram, 2019, Tadin, 2021; prema Mađerčić, 2021). Vrlo je teško oduprijeti se normama društva, čak i kada se radi o rodnim stereotipima i rodnoj diskriminaciji, vrlo je teško promijeniti mišljenje većine, ali ne i nemoguće. Vrlo je važno kontinuirano izražavati svoje stajalište o važnosti rodne jednakosti jer to može dovesti do isticanja i promišljanja većine ljudi o takvim stajalištima, što s vremenom može dovesti do stvarne promjene kod ljudi. Tijekom odgojno-obrazovnog rada moguće je susresti više

djelatnika koji imaju rodno pristrane stavove zbog čega je važno oduprijeti se i reagirati na takve izjave. To je moguće učiniti smirenim tonom, postavljajući konkretna pitanja poput: „Što želite reći time?“ ili „Zašto tako razmišljate?“ , prebacujući na taj način odgovornost na sugovornika koji je iznio stereotipnu izjavu s ciljem poticanja sugovornika na promišljanje o toj izjavi pri čemu je uvijek dobro razmisliti i o tome je li pravo vrijeme za takav razgovor. Otvorena komunikacija o rodnim stereotipima možda neće promijeniti mišljenje osobe s kojom ste započeli temu, ali će možda biti dobar poticaj ostalim ljudima u okruženju na promjenu mišljenja. Isto tako, ovakav princip je moguće primijeniti i s djecom tijekom svakodnevnog rada pri čemu je važna dosljedna reakcija na rodno stereotipne izjave čime se djeci daje do znanja kako su takve izjave neprimjerene. Jednostavnim pitanjima, poput: „Što misliš pod time?“, „Zašto tako razmišljaš?“ ili „Možeš li mi reći nešto više o tome?“ potiče djecu na komunikaciju, pri čemu je moguće utvrditi kako iza stereotipnih izjava često ne stoji mržnja, već neznanje. Na početku pedagoške godine, dolaskom djece u vrtić, potrebno je uspostaviti osnova pravila ponašanja i komunikacije, u čemu sudjeluju i djeca te se takva pravila uvijek postavljaju na vidno mjesto, a primjenjuju se u slučaju neprimjerenog ponašanja ili komunikacije. Jedno od zajedničkih pravila može glasiti ovako: „Svi se želimo osjećati sigurno u vrtiću!“. Ukoliko neko dijete ima stereotipne izjave ili se ponaša neprimjerenom moguće je reći: „U vrtiću se ne osjećaju sva djeca sigurno kada kažeš nešto tako.“ te pružiti potporu djetetu koje se osjeća nemoćnim i nije se u stanju obraniti (Mađerčić, 2021). Provedena je studija slučaja u kojoj je osmišljen i korišten interaktivni kurikulum koji se temelji na korištenju slikovnica bez stereotipa i čitanju naglas. Čitanje slikovnica bez stereotipa na glas pokazalo se kao jako dobar način za pokretanje različitih rasprava među djecom, pri čemu su oni iznosili svoje stavove i mišljenja o rasi i spolu. Upravo ova studija potvrđuje kako su djeca već u vrtićkoj dobi, u ovom slučaju djeca od 5 godina, sposobna stjecati nova znanja o rasi, spolu i različitostima, te kritički promišljati o istim, dok je uloga odgojitelja osigurati vrijeme i prostor za provedbu ovakvih aktivnosti koje djecu potiču na promišljanje o rodnim stereotipima (Nguyen, 2021). Jedna od primjenjivih metoda u praksi je poticanje djeteta na viđenje sebe kao višestrukog pojedinca. S djecom je moguće izraditi mapu samopoimanja koja uključuju bilježenje svih onih riječi koje opisuju pojedino dijete, bez uporabe spola. Svrha ovakve mape je zabilježiti različite kvalitete i osobine svakog djeteta koje ga čine iznimnim bez obzira na njegov spol, čime se djecu potiče na razvoj nestereotipnog mišljenja, kako o sebi, tako i o drugima (Brown, 2014; prema Trbara, 2022). Prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje navedeno je više

različitih vrijednosti među kojima je i identitet. Naglašena su jednaka prava svakog djeteta na odgoj i obrazovanje koje podržava činjenicu da se identitet svakog djeteta i njegove obitelji razlikuje, što podrazumijeva prihvaćanje i odstupanje od bilo kakvih predrasuda i stereotipa s ciljem prihvaćanja individualnosti svakog pojedinog djeteta i pružanja individualnog pristupa svakom djetetu . Dječji vrtić je odgojno-obrazovna ustanova čiji je zadatak pomoći djetetu da razumije sebe, svoj vlastiti identitet, a isto tako i identitet svih onih s kojima se susreće u vrtiću i široj socijalnoj zajednici (Slunjski, 2014). Da bi odgojitelj razvijao svoje kompetencije i unaprijedio svoja znanja o suzbijanju rodnih stereotipa, potrebno je kontinuirano stručno usavršavanje i profesionalni razvoj (Kozjak, 2018). Djeca koja borave u predškolskim ustanovama čiji se odgoj i obrazovanje temelji na rodnoj jednakosti u manjoj mjeri usvajanju rodne stereotipe za razliku od djece koja borave u predškolskim ustanovama s tradicionalnim načinom odgoja i obrazovanja. Stvaranje različitih edukacija i programa za osposobljavanje odgojitelja za provođenje rodno osjetljive pedagogije može biti vrlo važan alat u promicanju rodne ravnopravnosti u odgoju i obrazovanju. U Austriji je oformljena vrsta programa, odnosno obuke odgojiteljica, u svrhu osposobljavanja odgojitelja i učenja o rodnom razvoju djece, faktorima koji utječu na održavanje rodnih stereotipa u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju te na koji je način moguće stvoriti nestereotipno okruženje koje je primjereno dječjem razvoju i u kojem se na adekvatan način mogu podržati različiti interesi djece. Program je razvijen u četiri modula, a između tih modula odgojitelji imaju priliku provoditi tzv. vježbe refleksije koje im omogućuju uvrštavanje različitih sadržaja obuke u njihov svakodnevni rad u odgojnoj skupini te razmišljanje o prilikama, ali isto tako i o preprekama s kojima se susreću u svakodnevnom radu. Jedan od ključnih modula ovog programa je komunikacija s roditeljima u smislu korištenja rodno osjetljivog jezika i načina komunikacije, pri čemu odgojitelji planiraju i organiziraju roditeljski sastanak s ciljem podizanja svijesti o važnosti postizanja rodne jednakosti, a prethodno, koristeći igre uloga, uvježbavaju potrebnu suradnju i komunikaciju s roditeljima na temu rodnih stereotipa bez izazivanja otpora roditelja (Kollmayer i sur., 2016; prema Kollmayer i sur., 2018).



## 7. ZAKLJUČAK

Rodni stereotipi su i dalje prisutni u našem društvu i vrlo se teško prevladavaju. Djeca se od najranije dobi, kroz različitu literaturu, igračke, pa i u samoj svojoj okolini, često susreću s brojnim rodnim stereotipima te se na taj način kod djece stvara mišljenje da postoje „muški“ i „ženski“ poslovi te da se djevojčice moraju igrati s lutkama, dok bi se dječaci trebali igrati s autićima, čime se djecu uvelike sputava. Postizanjem rodne ravnopravnosti žene i muškarci bi mogli ostvarivati jednaka prava i položaj u društvu. S obzirom na to da djeca uče oponašajući vlastitu okolinu, upravo ta okolina je odgovorna za pružanje primjerenog modela ponašanja. Različito ophođenje odraslih osoba prema dječacima i djevojčicama utječe na usvajanje rodnih stereotipa pri čemu kod djece u svakodnevnim aktivnostima i socijalizaciji dolazi do pojave rodno stereotipnih ponašanja što je najčešće vidljivo u odabiru igračaka i partnera tijekom igre. Djeci je važno omogućiti različita iskustva i modele ponašanja, pri čemu je od velike koristi za djecu kada, primjerice, svoje roditelje mogu vidjeti u različitim ulogama pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Rodne uloge koje se formiraju već u najranijoj dobi mogu utjecati na izbor buduće profesije zbog čega je uvid u različite profesije i poslove kojima se jednako uspješno bave i muškarci i žene vrlo važan i djeluje ohrabrujuće na njihov izbor profesije u budućnosti. U svakodnevnoj komunikaciji s djecom potrebno je koristiti rodno osjetljiv jezik. Postoji legislativni okvir rodne ravnopravnosti koji obuhvaća ranije spomenute zakone čiji je cilj postići rodnu ravnopravnost i iskorijeniti bilo koji oblik diskriminacije. Rodni stereotipi predstavljaju društveni problem koji se teško prevladava, ali je vrlo važno s djecom ciljano razgovarati o toj temi i svojim primjerom pokazati kako su muškarci i žene ravnopravni. U medijima su rodni stereotip svakodnevno prisutni te se muškarci i žene prikazuju u svojim tipičnim rodnim ulogama čime se šalje poruka da su muškarci ti koji su dominantni, a žene te koje su podređene. Rodni stereotipi nastaju pod utjecajem ljudi koji žele nametnuti muškarcima i ženama različite podjele koje naglašavaju što je prikladno za muškarce, a što za žene. U društvu su prisutni od davnina, velik je izazov prevladati ih, ali je vrlo važno djecu usmjeriti k tome da su podjele prema spolu pogrešne jer nas one uvelike ograničavaju i sputavaju te da svatko od nas ima pravo baviti se čime god želi, neovisno o spolu.

## 8. POPIS LITERATURE

1. Ban, A. (2013). Rodni stereotipi u predškolskoj igri. U Petrović, B. i Višnjic Jevtić, A. (Ur.). *Play and Playing in Early Childhood*, (str. 91-105). Zagreb: ALFA D.D.
2. Belamarić, J. (2009). Ružičasto i plavo. Rodno osviješten odgoj u vrtiću. *Dijete. Vrtić. Obitelj*, 15(58), 14-17.
3. Bem, S.L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex-typing. *Psychological Review*. PubMed
4. Berk, E.L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Borić, R., Pešut, J., Kesić, V. (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
6. CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (2020). Organizacijske vrijednosti, dostupno 11. srpnja 2023. na: <http://www.cesi.hr/organizacijske-vrijednosti/>
7. CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (2020). Spol, rod i seksualna prava, dostupno 11. srpnja 2023. na: <http://www.cesi.hr/spol-rod-i-seksualna-prava/>
8. Chen, E.S., Rao, N. (2011). Gender Socialization in Chinese Kindergartens: Teachers' Contributions. *Sex Roles*. 64(1-2),103-116.
9. Chung, Y. and Huang, H. (2021). Cognitive-Based Interventions Break Gender Stereotypes in Kindergarten Children. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(24), 13-52.
10. Ćurak, I. (2019). *Razvoj rodnih uloga i rodnih stereotipa u djetinjstvu i adolescenciji* (Završni rad). Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:612434>
11. Društvo „Naša djeca“ Poreč (2019). Rodni stereotipi u odgoju i kako ih prevladati, dostupno 15. srpnja 2023. na: <https://dnd-porec.hr/rodni-stereotipi-odgoju-ih-prevladati/>
12. Dubow, E.F., Huessman, L.R. i Greenwood, D. (2007). Media and Youth Socialization. Underlying Processes and Moderators of Effects. U J.E. Grusec i P.D. Hastings (ur.), *Handbook of socialization: theory and research*, (str.404-431). NewYork: The Guilfor Press.

13. Duran M.(2003). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
14. Gildemeister, R. (1988) Geschlechtsspezifische Sozialisation. *Sociale Welt*, 4,486-503.
15. Glavaš, I. (2017). *Rodni stereotipi u slikovnicama* (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:184076>
16. Goble, P., Martin, C. L., Hanish, L. D., Fabes, R., A. (2012). Children's Gender-Typed Activity Choices Across Preschool Social Contexts. *Sex Roles*, 67(7/8), 435-451.
17. Hrešč, A. (2021). *Odgoj za rodnu ravnopravnost u ranoj dobi* (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:195118>
18. Hrvatski sabor (2020). 10. Saziv Hrvatskog sabora – Odbor za ravnopravnost spolova, dostupno 15. srpnja 2023. na: <https://www.sabor.hr/hr/radna-tijela/odbor-za-ravnopravnost-spolova-10-saziv-hrvatskoga-sabora>
19. Ivanac, L. (2021). *Roditeljske vrijednosne orijentacije i svakodnevne obiteljske prakse* (Diplomski rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:808793>
20. Ivković, Ž., Boneta, Ž., Kanjić, S. (2014). „Dijete kao projekt“ VS „Daj dite materi“ - orodnjenost roditeljske brige o djeci. *Sociologija: časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju*, 4, 495-505.
21. Janečkova, H., Bivar Black, M. L., Pilar Santos Tambo, M. (2021). *Obrazovni priručnik za podršku borbi protiv rodni stereotipa u srednjim školama*. Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije.
22. Jerbić, I. (2016). *Stavovi djece predškolske dobi o spolnim ulogama* (Završni rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:660399>
23. Juras, K. (2022). *Obiteljski i razvojni korelati usvajanja rodni uloga djece rane i predškolske dobi* (Diplomski rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:669115>
24. Kolega, M., Ramljak, O. i Belamarić, J. (2011). Što ću biti kada odrastem? Analiza zanimanja u dječjim slikovnicama. *Magistra Iadertina*, 6(1), 25-35.
25. Kollmayer, M., Schultes, M.T., Schober, B., Hodosi, T., Spiel, C. (2018). Parents' Judgments about the Desirability of Toys for Their Children: Associations with Gender Role Attitudes, Gender-typing of Toys, and Demographics. *Sex*

*Roles*.79(5),329-341.

26. Kozjak, M. (2018). *Utjecaj predrasuda na komunikaciju djece predškolske dobi* (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:853746>
27. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
28. Mađerčić, T. (2021). *Jednakost IN stereotipi OUT*: priručnik za učitelje razredne nastave, predmetne nastavnike, stručne suradnike u školama, predškolske odgajatelje i ostale zaposlene u odgojno-obrazovnom sustavu. Zagreb: Bestias
29. Mamforce (2023). Mi to možemo jednako – Djeca i mladi za otklanjanje stereotipa o muškarcima i ženama, dostupno 15. lipnja 2023. na: <https://www.mamforce.hr/projekt/mi-mozemo-jednako-djeca-i-mladi-za-otklanjanje-stereotipa-o-u-muskarcima-i-zenama-3-2/>
30. Marović, Z. (2009). Ne smiješ plakati, ti si dječak. *Dijete, vrtić, obitelj*. 15(58), 18-23.
31. Martinis O., Fajdetić, M., Tot, D., Ništ, M. (2013). *Priručnik za učitelje i stručne suradnike u osnovnoj školi: Zdravstveni odgoj*. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Agencija za odgoj i obrazovanje.
32. MODE 1 (2021). *Jednakost IN stereotipi OUT- nastavnici za buduće generacije*, dostupno 15. srpnja 2023. na: [https://mode-1.org/projekt\\_program/jednakost-in-stereotipi-out-nastavnici-za-buduce-generacije/](https://mode-1.org/projekt_program/jednakost-in-stereotipi-out-nastavnici-za-buduce-generacije/)
33. MODE 1 (2021). *O nama*, dostupno 15. srpnja 2023. na: <https://mode-1.org/o-nama/>.
34. MODE 1 (2021). *Projekt angažirani očevi*, dostupno 15. srpnja 2023. na: [https://mode-1.org/projekt\\_program/projekt-angazirani-ocevi/](https://mode-1.org/projekt_program/projekt-angazirani-ocevi/)
35. MODE 1 (2021). *Projekti i programi*, dostupno 15. srpnja 2023. na: <https://mode-1.org/projekti-i-programi/>
36. Mrnjavac, E. (2020). *Spolni razvoj djeteta* (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:814366>
37. Nguyen, A. (2021). Children Have the Fairest Things to Say: Young Children's Engagement with Anti-Bias Picture Books. *Early Child Educ Journal*. 50(5),743-759.
38. Obiteljski zakon [ObZ]. 14. Srpnja 2003. Narodne novine br. 116/2003.
39. Olsson, M., Martiny, S.E. (2018). Does Exposure to Counterstereotypical Role Models Influence Girls' and Women's Gender Stereotypes and Career

- Choices? A Review of Social Psychological Research. *Frontiers in Psychology*, 9.
40. Pariter. Hr (2022). Projekt "Rodno osviješteno novinarstvo: Nagrada za novinarku godine na razini Primorsko – goranske županije", dostupno 17. Srpnja 2023. na: <https://pariter.hr/zapocao-je-projekt-rodno-osvijesteno-novinarstvo-nagrada-za-novinarku-godine-na-razini-primorsko-goranske-zupanije-plus-prilika-za-volontiranje/>
41. Pariter.hr (2015). Misija, vizija, ciljevi, aktivnosti i vrijednosti, dostupno 18. srpnja 2023. na: <https://pariter.hr/misija-ciljevi-aktivnosti/>
42. Pariter.hr (2015). Tko smo mi?, dostupno 18. srpnja 2023. na: <https://pariter.hr/tko-smo-mi/>
43. Paseka, A. (2004) Kako postajemo žene i muškarci – perspektiva subjekta. U E. Čorbić; A. Paseka (ur.), *Gender perspektiva u nastavi: Mogućnosti i poticaji*, (str. 14-30). Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll.
44. Paseka, A. (2004). Rodni stereotipi i njihova (re) produkcija. U E. Čorbić; A. Paseka (ur.), *Gender perspektiva u nastavi: Mogućnosti i poticaji*, (str. 32). Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll.
45. Penezić, Z., Šunjić, M. (2013). Mediji, ženska rodna uloga i rodni stereotipi. *Kultura Komuniciranja, znanstveno stručni godišnjak*, 2 (77), 77-92.
46. Petrović – Sočo, B. (1997). *Dijete, odgajatelj i slikovnica, akcijsko istraživanje*. Zagreb:Alinea.
47. Petrović, L. (2023). *Učenje o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja* (magistarski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Preuzeto sa <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:004376>
- Psychological Research. *Frontiers in Psychology*, 9
48. Ravnopravnost.gov.hr (2006). Europska povelja za ravnopravnost žena i muškaraca na lokalnoj razini, dostupno 18. srpnja 2023. Na:<https://ravnopravnost.gov.hr/institucionalni-mehanizmi-1639/europska-povelja-za-ravnopravnost-zena-i-muskaraca-na-lokalnoj-razini/3088>
49. Ravnopravnost.gov.hr (2022). Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, dostupno 18. srpnja 2023. na: <https://ravnopravnost.gov.hr/institucionalni-mehanizmi-1639/pravobraniteljica-za-ravnopravnost-spolova-2022/2022>
50. Redžep, N. Mehanizmi za promicanje i zaštitu ravnopravnosti spolova. U M. Herceg; M. Macelaru, J. Tešija (ur.), *Obrazovanje za rodnu jednakost* (str. 57-60).

Tenja: Ženska udruga „Izvor“.

51. Romić, S., Rakonca, D., Jelavić, Ž., Horvat, R. (2015). *Građanski odgoj i obrazovanje: Modul odgoja i obrazovanja za promicanje ravnopravnosti spolova*. Agencija za odgoj i obrazovanje.
52. Rudman, M. (1995). *Children's Literature: An issues approach*. White Plains, NY: Longman.
53. Slunjski, E. i dr. (2014) Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
54. Status M (2006). O nama, dostupno 19. srpnja 2023. na :<https://www.status-m.hr/o-nama/>
55. Status M (2014). Kratki pregled našeg rada, dostupno 19. srpnja 2023. na :  
<https://www.status-m.hr/status-m-kratki-pregled-naseg-rada/>
56. Stojčić, J. (2020). *Rodni stereotipi u hrvatskim usmenim bajkama* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:823561>
57. Thorne, B. (1993). *Gender play: Girls and boys in school*. Buckingham: Open University Press.
58. Trbara, S. (2022). *Rodni stereotipi* (Završni rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:255193>
59. Udruga B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran. (2023). O nama, dostupno 17. lipnja 2023. na: <https://stop-nasilju.com/o-nama/>
60. Udruga Studio B (2017). O nama, dostupno 19. srpnja 2023. na: <https://udrugastudiob.hr/o-nama/>
61. Udruga Studio B (2021). Genderologija – rodna jednakost za jednako društvo, dostupno 19. srpnja 2023. na: <https://udrugastudiob.hr/wp-content/uploads/2021/11/Bro%C5%A1ura-HR.pdf>
62. Ured za ravnopravnost spolova Vlade republike Hrvatske (2008). Uvođenje ravnopravnosti spolova u lokalne zajednice: Primjeri dobre prakse u promicanju ravnopravnosti spolova, dostupno 21. srpnja 2023. na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija%20E2%80%9EPrimjeri%20dobre%20prakse%20u%20promicanju%20ravnopravnosti%20spolova%E2%80%9C.pdf>
63. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske (2011). Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015. ,dostupno 21.

srpnja

2023.

na:

[https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija\\_Nacionalna%20politika%20za%20ravnopravnost%20spolova%202011.-2015.pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija_Nacionalna%20politika%20za%20ravnopravnost%20spolova%202011.-2015.pdf)

64. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske (2023). Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine, dostupno 24. srpnja 2023. na:

<https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/NPRS%202027%20APRS%202024//Nacionalni%20plan%20za%20ravnopravnost%20spolova.%20za%20razdoblje%20do%202027..pdf>

65. Vijeće europskih gradova i regija (2006). Europska povelja za ravnopravnost žena i muškaraca na lokalnoj razini, dostupno 24. srpnja na:

<https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Europska%20povelja%20RS/Europska%20povelja%20za%20ravnopravnost.HR%20izdanje.pdf>

66. Vlada Republike Hrvatske: Ured za ravnopravnost spolova, dostupno 24. srpnja 2023. na: <https://ravnopravnost.gov.hr/o-uredu/9>

67. Zakon o istospolnim zajednicama [ZIZ]. 14. Srpnja 2003. Narodne novine br. 116/2003.

68. *Zakon o medijima* [ZM]. 1. siječnja 2023. Narodne novine br. 82/08 i 69/17.

69. Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena [ZOFK]. 24. siječnja 2001. Narodne novine br. 3/2001.

70. Zakon o radu [ZOR]. 21. rujna 2004. Narodne novine br. 137/2003.

71. Zakon o suzbijanju diskriminacije [ZSD]. 9. srpnja 2008. Narodne novine br. 85/2008.

## IZJAVA

### O samostalnoj izradi Diplomskog rada

Izjavljujem da sam samostalno i sukladno istraživačkoj etici izradila ovaj rad te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta iz drugih radova, svi preuzeti dijelovi su označeni kao citati s navedenim izvorom.

U Osijeku, 20.9.2023.

BRANISLAVA MRĐA

---

(vlastoručni potpis)